

TOP 10 EKONOMSKIH ZABLUDA U SRBIJI

Top 10 ekonomskih zabluda u Srbiji

Prvo izdanje, 2018.

Izdavač:

Libertarijanski klub

Za izdavača:

Miloš Nikolić

Autor tekstova:

Mihailo Gajić

Lektura:

Dajana Marinković

Grafički dizajn:

Uroš Eleković

Prelom i štampa:

Studio TriD

Tiraž:

300

ISBN:

Top 10 ekonomskih zabluda u Srbiji

Sadržaj:

Predgovor izdavača	8
1. Mit o javnoj potrošnji	12
2. Mit o državnim preduzećima	18
3. Mit o državnim bankama	26
4. Mit o subvencijama kao instrumentu ekonomskog razvoja	32
5. Mit o carinama	38
6. Mit o trgovinskom deficitu	44
7. Mit o poljoprivredi	48
8. Mit o štampanju para	56
9. Mit o ekonomskoj saradnji sa Rusijom kao neiskorišćenim potencijalom	62
10. Mit o penzionom fondu	70
O izdavaču	76

Top 10 ekonomskih zabluda u Srbiji

Predgovor izdavača

Pred vama se nalazi Libekovo najnovije izdanje - Top 10 ekonomskih zabluda u Srbiji. Ova publikacija deo je naših širih napora na polju borbe protiv ekonomskog populizma u Srbiji. Posle objavljivanja zbirke tekstova Zloupotreba naroda 1 i Zloupotreba naroda 2 koji su se bavili korenima, prirodom i različitim oblicima populizma kako u Srbiji, tako i u ostalim državama, nova publikacija tiče se isključivo ekonomskih zabluda.

Ekonomske zablude - najskuplji vid zabluda

Posebnost ekonomskih zabluda ogleda se u tome što se one ugrađuju u javne politike koje određuju pravac u kojem se društva kreću. Imajući ovo u vidu ekonomske zablude usled loših ekonomskih rezultata često stvaraju troškove koji se prelivaju na čitavo društvo. Troškovi ekonomskih zabluda često su nepredvidljivi, odloženi i prikriveni. Ishodi do kojih dolazi usled prihvatanja ekonomskih zabluda često se teško ispravljaju i ostavljaju ozbiljne posledice. Tako na primer političko igranje sa platama i penzijama iako kratkoročno može da predstavlja boljitak za građane, dugoročno može da stvori štetu za čitavo društvo, pa i za one koji su osetili kratkoročan boljitak.

Carine koje u kratkom vremenskom periodu mogu da zaštite neka preduzeća od konkurencije, dugoročno će negativno pogoditi i poslovanje tih samih preduzeća. Štampanje para ili korišćenje deviznih rezervi kao anestezija od krize, može samo da zavede građane na veoma štetan put sa nesagledivim troškovima. Ukažući na pogrešne premise od kojih počinje izvođenje pogubnih zaključaka ekonomskih zabluda, ovom publikacijom želimo, pre svega, da ukažemo na štetnost političkih predloga koji u svojoj osnovi imaju ekonomske zablude.

Moć države je nužni preduslov ekonomskih zabluda

Ekonomske zablude kojima smo se bavili u ovoj publikaciji po-drazumevaju manje ili veće, ali svakako značajno angažovanje države u privrednom životu Srbije. Ovaj intervencionizam prevazi-lazi uobičajene granice delovanja uspešnih i razvijenih država liberalne demokratije na koje bi Srbija trebalo da se ugleda.

Moglo bi se reći da su ekonomske zablude srodnik političkih zabluda – zabluda o dobrim namerama, o poštenom i stručnom državnom upravljanju javnim resursima, o razmeni kao manjem ili većem sukobu u kojem mi moramo da pobedimo, o nekim⁹ sektorima (kao što je poljoprivreda) koji navodno poseduje go-tovo magična svojstva da pokrenu privredni rast.

Političke zablude sa svim svojim slojevima teže da se ojačaju ekonomskim zabludama kao pogonskim gorivom u svom prodoru.

Političke i ekonomske zablude u dobroj meri opstaju zato što temeljna izgradnja nezavisnih institucija i vladavine prava u Srbiji još uvek izostaje.

Najvažnija lekcija ekonomskih zabluda

Često se pogrešno pretpostavlja da će za sprovođenje političkih rešenja koja su osnažena ekonomskim zabludama biti upošljeni sveznajući regulatori besprekornog moralnog ugleda. Sa neplaniranim i nepredvidljivim troškovima raste i mogućnost zloupotreba – ekonomske zablude često su plodno tle neodgovornosti i korupcije.

Nikako da naučimo da su u politici posledice politika važnije od namera političara, da je stručnost u drugom planu, ukoliko se iskustvo neke prakse opire političkim predlozima. Još teže nam kao društvu ide to da naučimo najvažniju lekciju ekonomskih zabluda – o zabludama moramo da učimo jer troškove zabluda plaćamo svi mi, pre ili kasnije – i oni koji su se tim zabludama priklonili i oni koji su na opasnost od tih zabluda upozoravali.

Doprinos saradnika

U ovom procesu pripreme i obrađivanja materijala iz kojih je nastala ova publikacija izuzetan doprinos dala je naša Savetodavna grupa. Ova grupa koja se tokom godinu dana od oktobra 2017. sastajala jednom mesečno bila je sastavljena od naših najistaknutijih stručnjaka, profesora, novinara, poslovnih ljudi, predstavnika civilnog sektora. Ovim istinskim prijateljima Libeka ovom prilikom zahvaljujemo na njihovom trudu i doprinosu.

Ova publikacija objavljuje se uz podršku Centra za međunarodno privatno preduzetništvo (CIPE). Stavovi izneti u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stavove CIPE.

Miloš Nikolić
predsednik Libeka

1. Mit o javnoj potrošnji

Ako država krene da troši više i poveća plate i penzije doći će do povećanja potrošnje, što će dovesti do ekonomskog rasta.

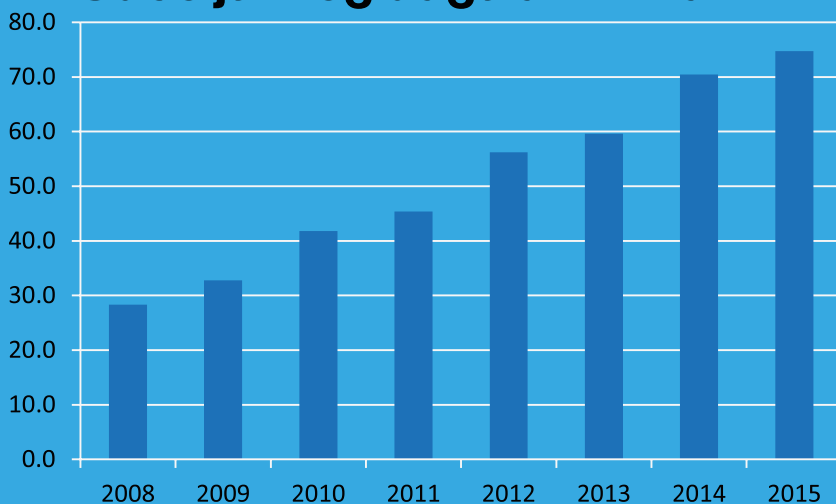
Kako je nivo javne potrošnje u Srbiji već neumereno visok za zemlju ovog nivoa dohotka, ova politika zahteva da se ili povećaju porezi, ili da se prave budžetski deficiti. Ova politika je posebno nepovoljna u Srbiji jer je već dovodila do eksplozije javnog duga i preusmerila je javne rashode od produktivnih rashoda za kapitalne investicije ka tekućoj potrošnji. Sve ovo pri tom nije dovelo do ekonomskog rasta.

DRŽAVNA POTROŠNJA PODSTIČE TRAŽNJU I UBRZAVA RAST

Mit o povećanju državne potrošnje kao instrumentu za dostizanje **ekonomskog rasta** bazira se na veoma pojednostavljenom prikazu kejnzijanske škole makroekonomije. Prema ovom shvatanju, ukoliko postoji **recesija**, ona je posledica nedovoljne **agregativne tražnje**, pa se ona mora povećati da bi se ekonomija vratila na **putanju rasta**. U slučaju nedovoljne privatne potrošnje, na značaju dobija državna potrošnja koja će taj manjak nadomestiti.

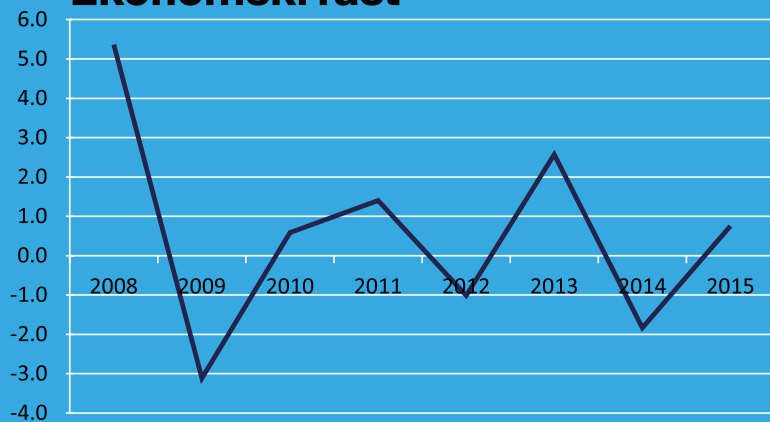
Međutim, ovo važi samo pod određenim uslovima, koji u Srbiji nisu ispunjeni. Najvažniji uslov jeste da su fiskalni multiplikatori (koji mere koliko je povećanje javne potrošnje povećalo privrednu aktivnost) visoki. Multiplikatori su u slučaju Srbije niski – ne postoje tačne ocene za našu zemlju, ali za druge zemlje u tranziciji koji su nam bliske postoji ocena da su multiplikatori tek oko 0,3 što je jako nisko. Ovo znači da na svaki dinar dodatne javne potrošnje rast privrede iznosi tek 30 para. Ovo ekonomska teorija inače i predviđa, usled toga što je Srbija mala otvorena privreda. Samim tim, veliki deo potrošnje mora da završi u inostranstvu putem uvoza potrošnih dobara, od hrane i odeće do vozila i opreme. Kako se u jednačini za obračun BDP-a koristi neto izvoz (izvoz povećava, a uvoz umanjuje BDP) na ovakav način se ekonomski rast izvozi u zemlje iz kojih uvozimo, dok dug za finansiranje ovakve politike ostaje Srbiji. Umesto da dođe do ekonomskog rasta i posledično novog zapošljavanja i poreskih prihoda primenom politike povećanja javne potrošnje, ekonomski rast bio je nizak a javni dug je eksplodirao, i zapretio je fiskalnom krizom.

Udeo javnog duga u BDP-u

Izvor: Narodna banka Srbije

Ekonomski rast

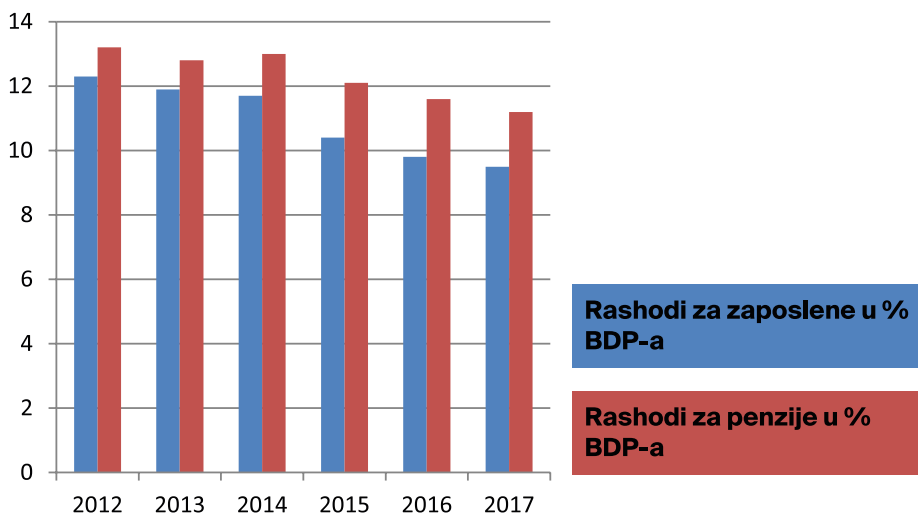

Izvor: Narodna banka Srbije

DRŽAVNA POTROŠNJA NA PLATE I PENZIJE

Potrošnja na plate i penzije u Srbiji smanjenja je odlukom o smanjenju plata i penzija 2014. godine. Plate i penzije su sada bliže onom nivou koji privreda Srbije može da finansira. Neophodno je da one ostanu u ovom okviru, što znači da mesta za povećanje plata i penzija ima, ali na takav način da one rastu u skladu sa inflacijom (da bi im se očuvala kupovna moć) te da rastu u skladu sa ekonomskim rastom, da bi njihov iznos ostao održiv. Njihov nivo, međutim, treba da bude **posledica** ekonomskog rasta, a ne njegov uzrok.

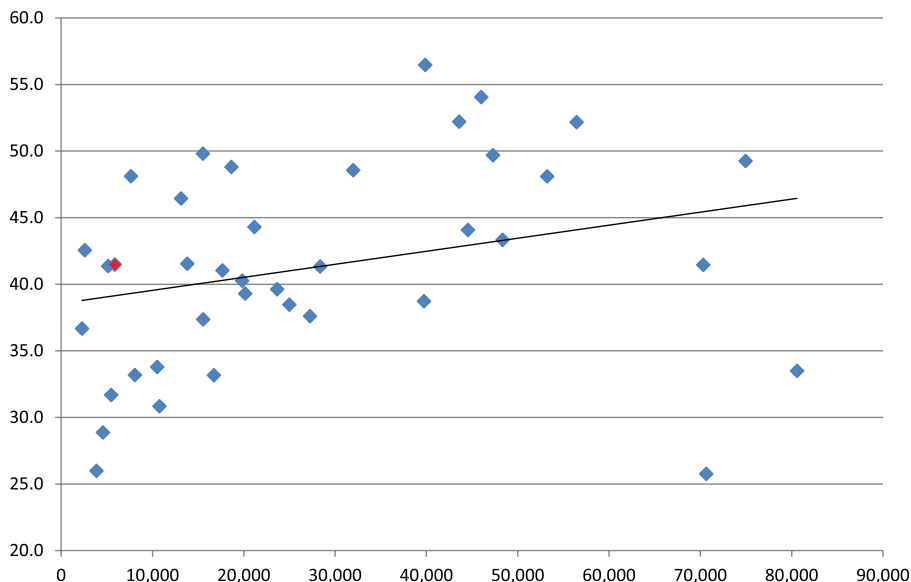
Plate u javnom sektoru i penzije kao % BDP-a

Izvor: Ministarstvo finansija.

Pored toga, javna potrošnja u Srbiji je neumerena imajući u vidu nivo razvoja. Zemlje na nižem nivou razvoja imaju niži nivo javne potrošnje, a kako njihov nivo dohotka raste, tako raste i njihov nivo javne potrošnje. Srbija, kao i većina drugih zemalja bivše Jugoslavije, odskakuje od ovog trenda, sa visokom javnom potrošnjom uprkos niskom dohotku.

Nivo BDP-a i visina javne potrošnje

Izvor: MMF, WEO.

Da li je ukupan nivo javne potrošnje bitan? Ako se uzima previše sredstava od privrede i građana putem poreza, njima ostaje onda manje za štednju i investicije, bez kojih nema ekonomskog rasta. Postoji javna potrošnja koja pospešuje i koja ne pospešuje ekonomski rast: **kapitalne investicije**, na primer, u izgradnju infrastrukture kao što su putevi ili gasovodi povećavaju ekonomski rast jer **ohrabruju privatne investicije**. Potrošnja na **obrazovanje** (osnovne i srednje škole, fakultete) koje služi za kreiranje ljud-

skog kapitala usled sticanja znanja i veština takođe može pozitivno da utiče na rast (pod uslovom, naravno, da su škole kvalitetne). Javna potrošnja na tekuću potrošnju, kao što su **plate zaposlenih**, penzije i subvencije, sa druge strane, nemaju pozitivan uticaj na ekonomski rast.

AKO POVEĆANJE PLATA I PENZIJA NE DOVODI DO RASTA, ŠTA ONDA?

Plate i penzije jesu važan aspekt javnih finansija Srbije: pojedinačno oni čine oko polovine ukupnih javnih troškova. Plate za zaposlene u javnom sektoru treba da odslikavaju pravičnu naknadu za njihov trud i zalaganje. Sa druge strane, ovo treba pomiriti sa činjenicom da se taj novac za plate u javnom sektoru uzima ljudima koji takođe vredno rade da bi zaradili svoje plate u privatnom sektoru. Penzije čine osnovni dohodak velike većine stanovnika u starosti, koji su prethodno bili primorani da uplaćuju ceo radni vek socijalne doprinose.

Upravo zbog svega toga, visina plata i penzija ne treba da bude odluka političara koji će ih menjati zbog političke podrške, već unapred poznatog zakonskog pravila. Posebno loše posledice ima argument da će time svima biti bolje, jer će njihovo povećanje dovesti do ekonomskog rasta, što nije tačno. Sa još uvek veoma visokim javnim dugom, te rastućim troškovima za penzije usled demografskih promena, bilo kakvo igranje sa povećanjem ovih rashoda jako je neodgovorno i može dovesti do krize javnih finansija i predstavlja rizik za sve građane, uključujući i one kojima se plate i penzije povećavaju.

2. Mit o državnim preduzećima

Preduzeća u državnom vlasništvu mogu biti podjednako uspešna kao i privatna preduzeća. Ona svojim poslovanjem stvaraju nova radna mesta i služe kao instrument ekonomskog razvoja države.

Ovaj mit nudi naizgled efikasan odgovor na nizak ekonomski rast, niske investicije i visoku nezaposlenost u Srbiji: **državni kapitalizam**. On se bazira na argumentu da za efikasnost upravljanja nije bitno vlasništvo, već menadžment, te da samim tim državna preduzeća mogu da podjednako uspešno posluju kao i privatna preduzeća, samo je potrebno **dovesti prave ljude da upravljaju**.

Mit o efikasnosti državnih preduzeća dovodi do podrške politikama koje idu **protiv privatizacije** preostalih državnih preduzeća, a podržavaju **zaštitu državnih preduzeća** od domaće i inostrane konkurencije, **veće javne investicije** i mešanje države u privredne aktivnosti.

IZOLOVANI SLUČAJEVI USPEŠNOG MENADŽMENTA NE POTVRĐUJU PRAVILO

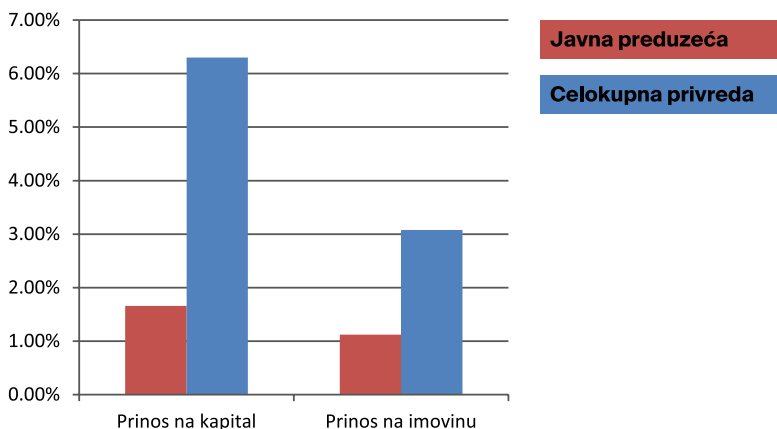
Mit o efikasnosti državnih preduzeća počiva na stavu da svaki menadžment može biti efikasan ili neefikasan, pa status imovine na to nema uticaj. Ovde se vidi zamka induktivnog zaključivanja: moguće je naići na uspešno preduzeće u državnom vlasništvu, isto kao što je lako pronaći primere neuspešnih privatnih preduzeća. Posmatranje izolovanih slučajeva, međutim, ne mora nas navesti na pravilan zaključak. Umesto toga, moramo da posmatramo širu sliku, dakle ceo skup državnih i privatnih preduzeća.

Kada se ovakvo postave stvari, slika postaje jasnija: u proseku, **privatna preduzeća značajno su efikasnija** od onih u državnom vlasništvu.

PROBLEMI DRŽAVNIH PREDUZEĆA U SRBIJI

Ovakva situacija je lako vidljiva i u Srbiji, pošto se o problemima preduzeća u državnom vlasništvu odavno piše u medijima. Ova preduzeća imaju previše zaposlenih, zaposleni imaju često značajno više plate nego što je to prosek za poslove koje obavljaju, a postoji i problem partijskog uticaja i nepotizma pri zapošljavanju i nameštenih konkursa. Pored toga, resursi preduzeća koriste se za finansiranje političkih partija i lično bogaćenje preko koruptivnih javnih nabavki, ali i za ostvarivanje uticaja na medije putem politike oglašavanja i kupovine medijskih usluga.

Državna preduzeća često vode i neadekvatnu politiku cena i tolerisanje gubitaka ili neplaćanja, usled čega su im prihodi nedovoljni za neophodne investicije, dok dodatan problem predstavlja i neadekvatna poslovna strategija usled čega se ulazi u promašene investicije ili se sprovodi loša poslovna strategija. Zbog svega ovoga, državna preduzeća značajno su u proseku manje efikasna nego preduzeća u privatnom vlasništvu, što pokazuju i podaci.

Izvor: Agencija za privredne registre.

Čak i ona državna preduzeća za koja se smatra da su veoma uspešna jer imaju visoke prihode i profit, često kaskaju za svojom konkurencijom iz privatnog sektora.

Efikasnost odabranih telekomunikacionih kompanija	Telenor	Telekom
Dobit, u milijardama RSD	8,9	14,7
Broj zaposlenih	791	12,032
Prinos na kapital	51.7%	19.7%
Prinos na imovinu	18.9%	5.7%

Izvor: Agencija za privredne registre

DRŽAVNA PREDUZEĆA I PARTIJSKI MENADŽMENT

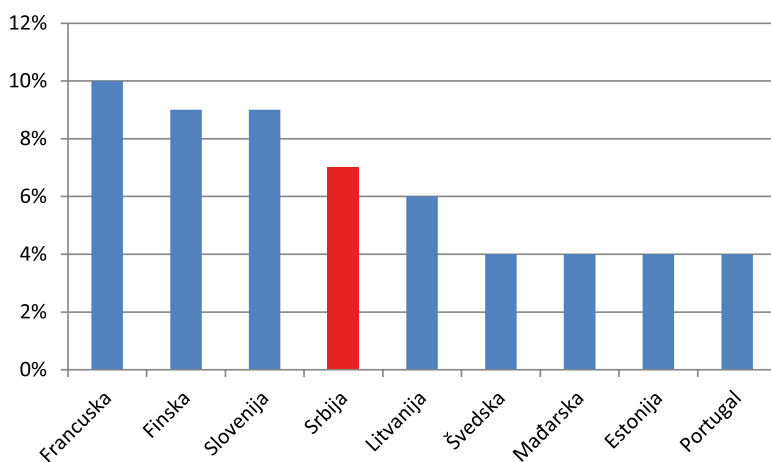
Zbog čega državna preduzeća ispoljavaju navedene slabosti koje utiču na njihovo poslovanje? Pre svega, reč je o neadekvatnom procesu postavljanja i kontrole menadžmenta, a ovo je u direktnoj vezi sa vlasništvom. Ovim procesom rukovode političke partije, koje se onda ne rukovode javnim, već uskim partijskim interesom. Time javna preduzeća postaju partijski plen, a kako su njihovi resursi važni za **finansiranje političkih stranaka** (preko javnih nabavki i zapošljavanja partijskih kadrova) ovo je veoma važno pitanje za partije u vlasti, pa je pitanje rukovodstva velikih javnih preduzeća deo koalicionog sporazuma. Partije se trude da na čelo državnih preduzeća postave ljude koji su **odani partijski vojnici**, a ne profesionalni rukovodioci. Zato i ne čudi da su direktori državnih preduzeća članovi i čak visoki čelnici političkih partija, ili da se prema pisanjima medija, sa partijskim čelnicima nalaze u bliskim prijateljskim, kumovskim i rođaćkim vezama.

DA LI IMA PREMALO ILI PREVIŠE DRŽAVNIH PREDUZEĆA?

Protivnici privatizacije govore da se sve rasprodalo i da državnih preduzeća ima malo. Međutim, kada se pogledaju uporedivi podaci sa evropskim zemljama, **samo Slovenija, Francuska i Finska** imaju procentualno više zaposlenih u državnim preduzećima nego Srbija. Pored **lokalnih komunalnih preduzeća** (vo-

dovod, kanalizacija, odnošenje smeća, javni prevoz) i **javnih preduzeća** na nacionalnom nivou (Pošte Srbije, EPS, Železnica, EMS) postoje i **preduzeća u restrukturiranju** i u **procesu privatizacije** (Resavica, Politika) kao i **preduzeća u većinski državnom vlasništvu** (Telekom Srbija, Dunav osiguranje, Poštanska štedionica) ili preduzeća u **kojima država ima manjinski**, ali značajan paket akcija (Komercijalna banka, NIS).

Učešće državnih preduzeća centralnog nivoa vlasti u ukupnoj zaposlenosti

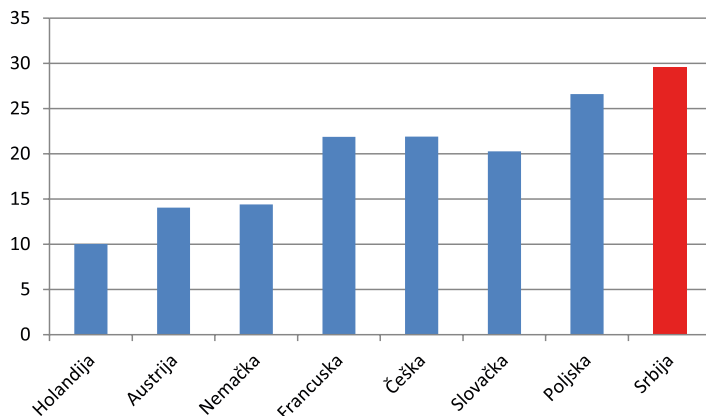
Izvor: State-Owned Enterprises in the EU, 2016.

NEOPHODNO OKRUŽENJE ZA DRŽAVNA PREDUZEĆA U SRBIJI NIJE PRISUTNO

U kakvom okruženju postoji veća šansa za **efikasnim državnim preduzećima**? Ovo postoji u okruženju koje destimuliše opisano ponašanje. Dakle, to su zemlje u kojima je državno vlasništvo u privredi izuzetak, a ne pravilo, pa je lakše kontrolisati takve slučajeve. Često navođeni primeri u medijima o uspešnim državnim preduzećima zapravo su često u **manjinskom državnom vlasništvu**, a ne većinskom držav-

nom vlasništvu (npr. A1, bivši austrijski Telekom, ili Dojče post). Takođe, za kontrolu državnih preduzeća bitna je **sloboda medija** koji mogu da izveštavaju o zloupotrebama – bez emisije In-sajder nikada ne bismo saznali za iznajmljene mašine u Kolubari koje su radile više od 24h dnevno.

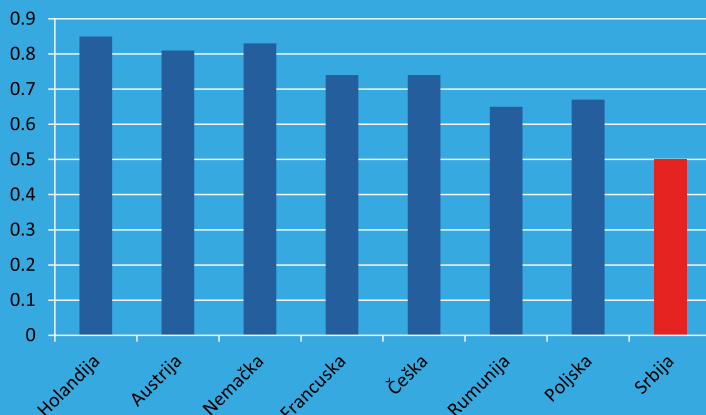
Sloboda medija u odabranim zemljama

Izvor: Freedomhouse, Freedom of the Press 2017.

Pored **slobode medija**, bitan faktor su i **vladavina prava**, nivo korupcije i efikasnost državne administracije. Što je stepen vladavine prava zastupljeniji, to znači da se zakoni sprovode, pa je i veća šansa da će menadžment biti slobodan od strane partijske kontrole u donošenju poslovnih odluka.

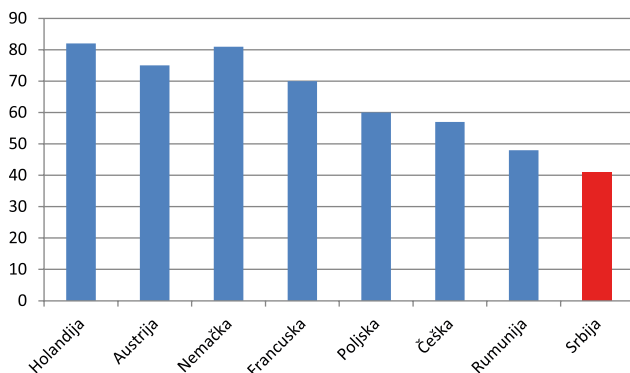
Nivo vladavine prava u odabranim zemljama

Izvor: World Justice Project, Rule of Law Index 2017.

Nivo korupcije je isto važan – u društvu gde je **korupcija endemska**, kao što je Srbija, šanse za postavljanje adekvatnog menadžmenta i partijsko nemešanje u rukovođenje preduzećem, te izvlačenje novca za finansiranje političke kampanje, prilično su mršave.

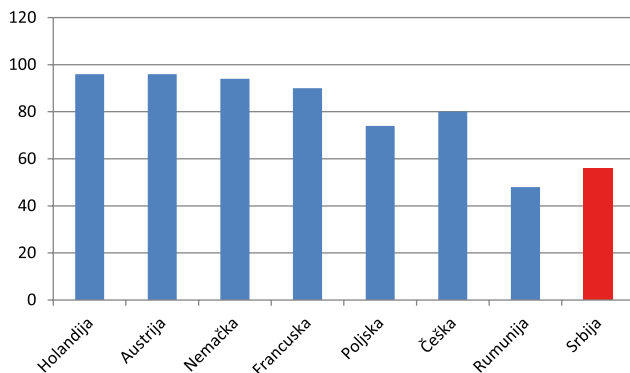
Nivo korupcije u odabranim zemljama

Izvor: Transparency International, Corruption Perception Index 2017.

Efikasnost administracije takođe ja važna – državna administracija treba da sastavi adekvatna pravila i regulativu, te da se potom stara o njihovoj implementaciji. Samo profesionalna i nezavisna državna administracija može da kontroliše rad državnih preduzeća.

Kvalitet administracije u odabranim zemljama

Izvor: World Government Indicators, Government Effectiveness 2015.

AKO NE DRŽAVNA PREDUZEĆA, ŠTA ONDA?

Kao što podaci pokazuju, u Srbiji je političko okruženje takvo da ne ispunjava **ni minimalne preduslove** za pojavu nekog uspešnog državnog preduzeća. Podaci o poslovanju privrede ovo i jasno pokazuju. Umesto da nade za ekonomski rast, nova radna mesta i rast plata polažemo u državna preduzeća, neophodno je okrenuti se kreiranju preduslova za rast privatnog sektora. Država ima važne uloge koje treba da obavlja – sudstvo, vojska, policija, infrastruktura, obrazovanje, socijalna politika – ali igranje preduzetnika tuđim novcem nije deo državnih ingerencija.

Preduzeća u državnom vlasništvu **koja posluju na tržištu** (Telekom, Dunav osiguranje, Komercijalna banka) **treba privatizovati u transparentnom i fer postupku**. Lokalna komunalna preduzeća treba ostaviti **lokalnim samoupravama** da se pozabave njima – moguća rešenja su javno-privatna partnerstva i ugovori o upravljanju sa privatnim sektorom. Za republička javna preduzeća postoji ceo mogući **dijapazon rešenja** – manjinska ili većinska privatizacija (putem tendera ili izlaska na berzu), ugovor o profesionalnom menadžmentu, ali pre svega uz liberalizaciju tržišta radi omogućavanja konkurencije koja će omogućiti zaštitu korisnika putem smanjenja cena i povećanja kvaliteta usluga. Posebno osetljivo je pitanje **mrežnih industrija** (distribucija gasa, struje, železnička infrastruktura) usled karakteristika prirodnog monopola (postojanje konkurencije nije efikasno, usled visokih fiksnih, a niskih marginalnih troškova), koje je moguće rešiti i putem regulacije.

3. Mit o državnim bankama

*Država treba da bude **vlasnik** barem nekih domaćih banaka da bi **podstakla investicije** i ekonomski rast; državne banke su više zainteresovane za **poslovanje sa domaćom privredom** nego strane privatne banke i mogu da finansiraju one projekte koje privatne banke inače ne bi kreditirale.*

Ovaj mit svodi sve probleme u srpskoj privredi na **poslovnu aktivnost banaka**. Pošto one nedovoljno kreditiraju privredu, i imaju visoke kamatne stope, to ograničava privredni rast. Mit o državnim bankama navodi na podršku javnim politikama koje će ići u pravcu **državne kontrole nad bankarskim sektorom** koja bi prevazilazila regulaciju, bilo putem državnog učešća u nekoj komercijalnoj banci, bilo osnivanjem neke specijalizovane razvojne banke.

NIZAK NIVO INVESTICIJA I VISOKI RIZIK POSLOVANJA

Mit o neophodnosti državnih banaka počiva na nekim tačnim uvidima.

1. Nivo investicija u Srbiji jeste niži nego u drugim uporedivim zemljama.
2. Nedostatak finansiranja već se godinama pojavljuje kao jedna od prepreka za razvoj, naročito kod malih i srednjih preduzeća.

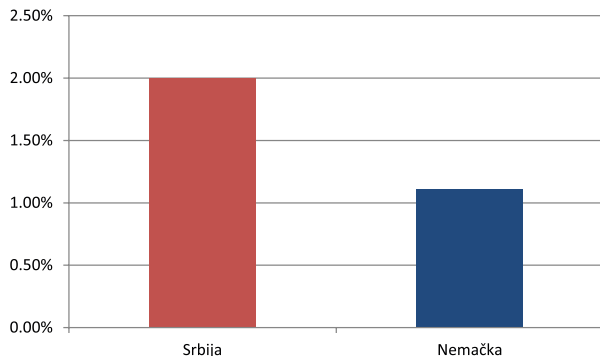
Rang Pristupa finansijama među faktorima koji najviše negativno utiču na poslovanje u Srbiji.

Godina	Rang
2010	3
2011	4
2012	3
2013	3
2014	3
2015	2
2016	1
2017	4
2018	2

Izvor: Global Competitiveness Report, World Economic Forum.

3. Kamatne stope u Srbiji jesu više nego u drugim evropskim zemljama. Ovo verovatno ima posledice po potencijal malih preduzeća za investiranje. Međutim, ovo nije posledica toga što u Nemačkoj posluju državne banke, a u Srbiji privatne, već u nivou rizika naplate.

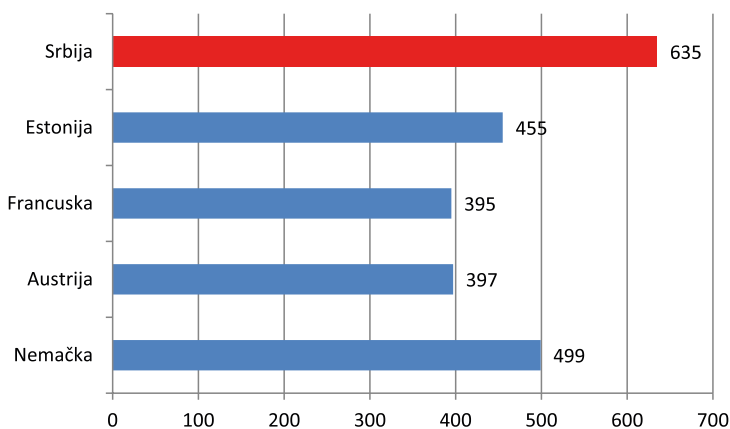
Kamatne stope na novoodobrene kredite privredi u evrima

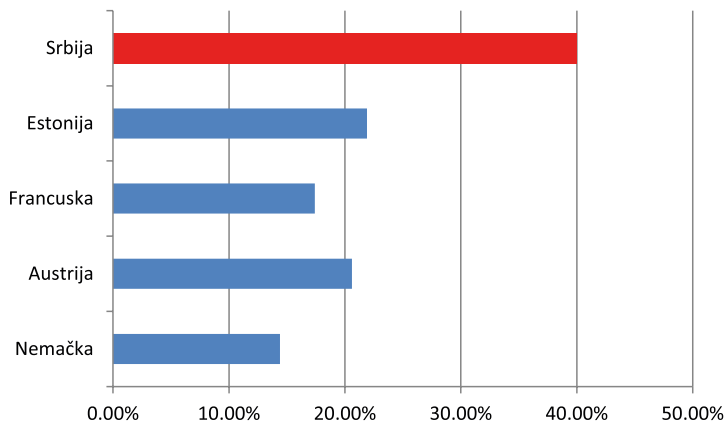
Izvor: Evropska centralna banka i Narodna banka Srbije.

Kako je **rizik poslovanja banaka** u Srbiji veći nego u Nemačkoj, pošto je **naplata potraživanja** često značajno teža i nesigurnija, viši rizik poslovanja mora da se ogleda u višoj kamatnoj stopi. Kada inostrane banke ne bi mogle da za svoje poslovanje naplate višu kamatnu stopu nego kod kuće, one svoj kapital ne bi ni unosile u Srbiju, pa bi sav potencijal za investicije morao da potiče iz domaće štednje koja je niska. Ovo bi dovelo do toga da bi kamatne stope bile neuporedivo više nego danas.

Broj dana trajanja sudskog postupka

Troškovi sudskog postupka kao udeo potraživanja

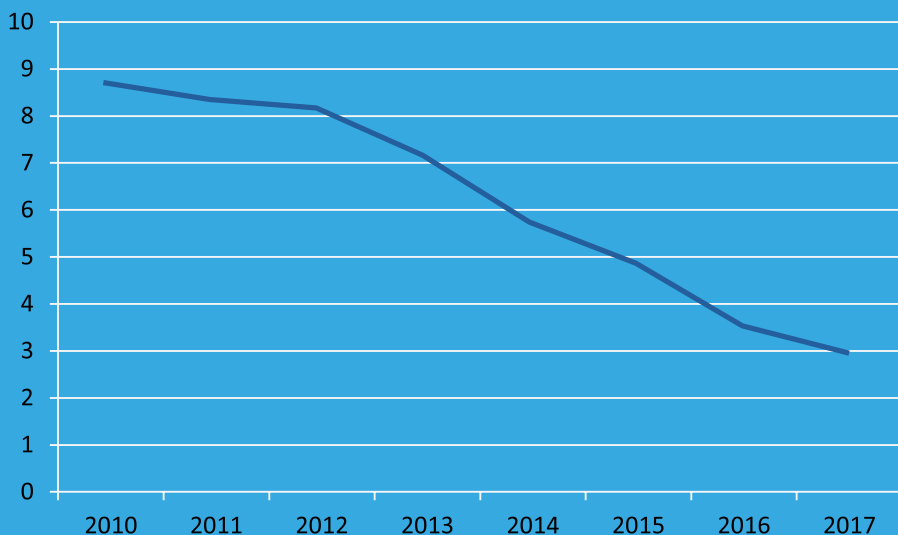

Izvor: World Bank, Doing Business 2018.

POLITIČKI UTICAJ I KORUPCIJA

Pored toga, kamatne stope su na svom **istorijskom minimumu** usled monetarne politike Evropske centralne banke. Ovo se prelilo i na Srbiju, pa su kamatne stope u bankama znatno niže nego što je to bio slučaj pre nekoliko godina. Dakle, ako je visina kamatnih stopa problem, one su sada značajno niže.

Kamate na kredite preduzećima indeksirane u evrima

Izvor: Narodna banka Srbije.

Menadžment državnih banaka boluje od istih problema kao i menadžment u drugim državnim preduzećima, a to su: politički uticaj na donošenje operativnih odluka, **korupcija i izvlačenje novca** za finansiranje političkih partija, nekvalitetan i **neprofesionalni menadžment**. Usled ovoga državne banke ne mogu da²⁹ vode dobru kreditnu politiku: one usled ovih faktora kredite često odobravaju onima koji su bolje povezani sa političkim partijama

na vlasti, umesto onima koji te kredite mogu da vrate, a kao zalog uzimaju imovinu čija je vrednost prikazana kao višestruko veća nego što to zaista jeste. Usled ovoga državne banke u Srbiji imaju jako lošu istoriju poslovanja.

KAKVO JE STANJE SA NAŠIM DRŽAVNIM BANKAMA?

Ne samo da su propale državne banke tokom 1990-ih, za šta postoji opravdanje u hiperinflaciji i međunarodnim sankcijama, nego je niz državnih banaka propao i 2012. godine. Razvojna banka Vojvodine, Privredna banka Beograd, Srpska banka i Agrobanka su jedine banke koje su propale u Srbiji nakon talasa privatizacije bankarskog sektora – ove banke kao zajedničku karakteristiku imaju to što je u svima država bila najveći pojedinačni akcionar, pa je imala odlučujući uticaj na njihovu poslovnu politiku. Samo ove 4 propale banke oštetile su poreske obveznike sa oko 800 miliona evra, jer su propali njihovi štedni ulozi za koje je garantovala država.

Trenutno su u vlasništvu države ostale Poštanska štedionica, Srpska banka (reaktivirana je nakon dokapitalizacije), Komercijalna banka i Jubmes banka. Kako ove banke nisu propale? Poštanska štedionica je bila specijalizovana za obavljanje platnog prometa, a ne za kreditiranje privrede, dok u Komercijalnoj banci Republika Srbija, iako pojedinačno najveći akcionar, ipak ima kontratežu u međunarodnim finansijskim institucijama kao što su International Finance Corporation (IFC) i European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) pa nije moga da utiče u tolikoj meri na poslovnu politiku banke.

FOND ZA RAZVOJ ZABLUDA

Ako postoje jaki argumenti koji tvrde da je učešće države u komercijalnom bankarstvu nepotrebno ili kontraproduktivno, šta je sa **specijalizovanom Razvojnou bankou**? Ona bi mogla da kreditira poduhvate koje komercijalne banke ne bi – investicije u ekonomski uništenim područjima, u posebnim strateškim industrijama i početnike u poslovanju koji nemaju istoriju poslovanja ili imovinu koju mogu da ponude kao zalog.

Republika Srbija već ima specijalizovanu finansijsku ustanovu za ove namene – **Fond za razvoj**. Ovaj Fond osnovan je još privatizacijou Telekomu, ali njegov učinak je usled već nabrojanih slabosti u državnom upravljanju jako loš: jedan poseban izveštaj Saveta za borbu protiv korupcije iz 2014. ukazuje baš na politički uticaj na proces dodeljivanja kredita, usled čega su ova sredstva često odlazila pojedincima i velikim kompanijama (često u državnom vlasništvu) koji su bili bliski partijama na vlasti.

AKO NE DRŽAVNE BANKE, ŠTA ONDA?

Umesto da se država direktno bavi bankarstvom, ona treba da se bavi **uređivanjem regulatornog okvira i poštovanjem imovinskih prava i ugovora**. U sistemu u kome sudovi rade brzo i nepristrasno, pa je lako naplatiti svoja dugovanja, znatno bi se smanjio rizik poslovanja u zemlji a sa njime i premija na rizik, pa bi kamatne stope bile niže. U slučaju specijalizovane razvojne banke, ako je dosadašnje iskustvo pokazatelj, kao i u slučaju državnih komercijalnih banaka, korist će imati samo oni koji su dobro politički povezani, dok će celokupne troškove plaćati privatni sektor kome se prvobitno nameravalo pomoći ovom politikou.

4. Mit o subvencijama kao instrumentu ekonomskog razvoj

Da bi se povećao obim investicija i time ubrzao ekonomski rast i otvorio veći broj novih radnih mesta, neophodno je privući privatne investicije davanjem subvencija iz državnog budžeta.

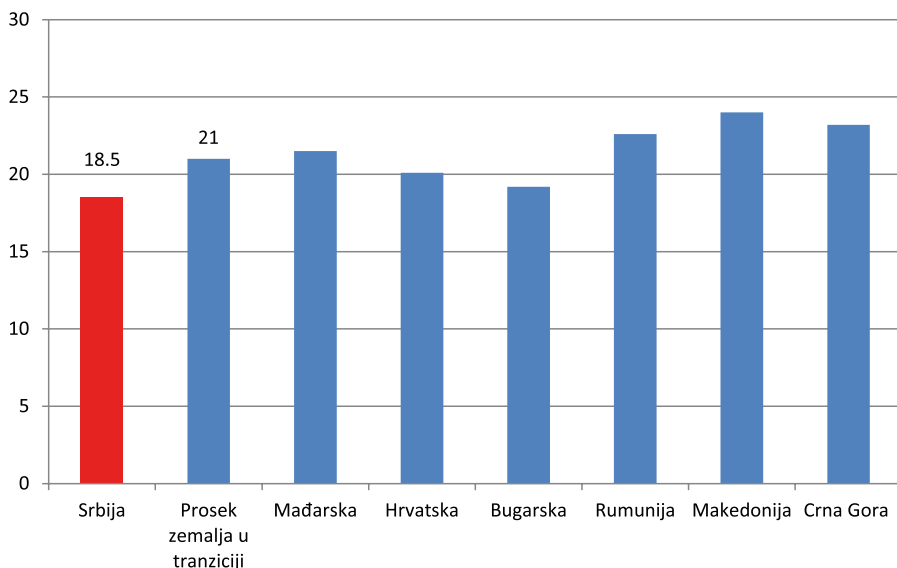
Da bi preduzeća u državnom vlasništvu nastavila da posluju, neophodne su im subvencije; time se čuvaju postojeća radna mesta i razvija privreda.

Mit o neophodnosti subvencija za povećanje investicija nudi brzo i lako rešenje za spori ekonomski rast i nezaposlenost. Mit o subvencijama kao instrumentu za razvoj i otvaranje radnih mesta kreira podršku javnim politikama kojima država putem subvencija, ali i indirektnih davanja (kao što je izuzimanje od plaćanja poreza) privlači, ali i usmerava investicije u politički odabrane regione ili industrijske grane. Imajući u vidu da su programi subvencija netransparentni i često obavijeni velom tajni pošto ugovori nisu javno objavljeni, to ostavlja značajan prostor za razne zloupotrebe i trgovinu političkim uticajem.

DA LI MORAMO DA IMAMO SUBVENCije ZBOG NISKIH INVESTICIJA?

Mit o subvencija bazira se na nekim tačnim uverenjima. Pre svega, na činjenici da je **nivo investicija u Srbiji značajno niži** nego u uporedivim zemljama.

Udeo investicija u % BDP-a u odabranim zemljama

Izvor: IMF, World Economic Outlook.

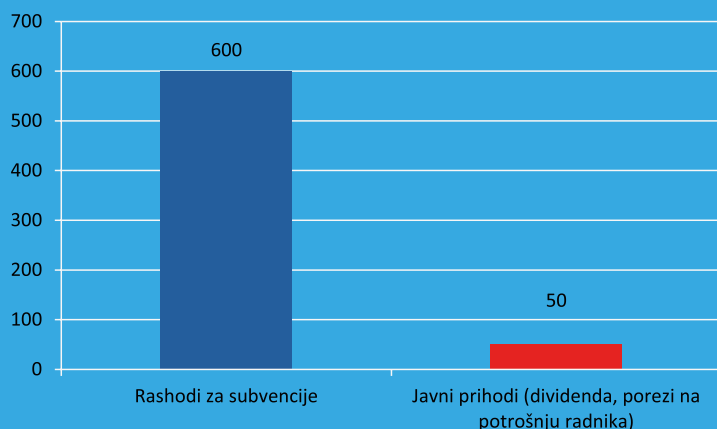
Međutim, mit o subvencijama bazira se i na netačnoj premisi da je državni novac besplatan tj da se on pojavljuje sam od sebe, što naravno nije tačno. Ako tvrdnja da suma od 10 000 evra kada se daje preduzetniku **otvara jedno radno mesto**, onda isto mora stajati tvrdnja da se **jedno radno mesto zatvara** kada se preduzetniku uzme ista suma novca. Da bi se novac putem subvencija delio kroz državni budžet, on se mora prvo **pokupiti iz privrede** – prvo joj se novac oduzima da bi joj se potom vratio. Time se zapravo privreda vraća u već prethodno stanje, umanjeno za troškove samog programa subvencija (činovnike, papirologiju i³³ izgubljeno vreme) pa je **privreda u stvari u lošijem položaju** nego pre programa subvencija.

Problem leži u tome što **gubici programa subвен-
cija nisu lako vidljivi** dok dobici jesu – svi vide no-
vopodignutu fabriku i ljude koji su našli u njoj posao,
oni su i vremenski i geografski koncentrisani. Sa dru-
ge strane, gubici ovakvih politika su **rasuti po celoj
teritoriji zemlje** – frizerka u Boru, autolimar u Užicu,
poljoprivrednik u Kuli, proizvođač bojlera u Pećincima
(koji usled visine poreza nisu mogli da prošire posao i
otvore novo radno mesto ili su morali da neko zatvore)
nisu vidljivi.

DA LI SE ULOŽENO VRAĆA I KAKO?

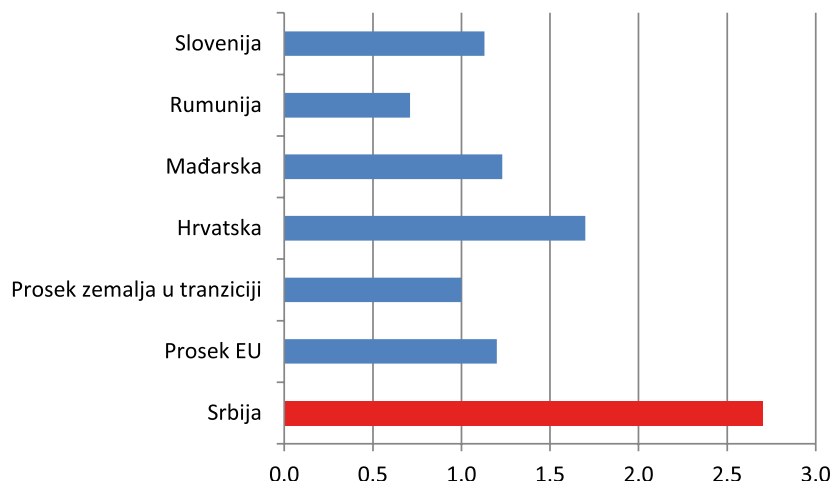
Argument da se sve subвен-
cije lako i brzo vrate kroz
buduće javne prihode od poreza i doprinosa deman-
tuje to što su ova preduzeća često **oslobođena pla-
ćanja poreza i doprinosa** određeni broj godina. Na
primer, Fijat automobili Srbija (FAS) u Kragujevcu bio
je oslobođen plaćanja svih poreza i socijalnih dopri-
nosa na plate radnika (oni su zapravo plaćani da bi im
na kraju godine bili refundirani), te poreza na dobit i
raznih manjih lokalnih taksi i poreza.

Procena odnosa datih subвен-
cija i javnih prihoda u slučaju
kompanije Fiat Automobili Srbija

Da su subvencije dobra ekonomska politika, obilato bi ih koristile sve zemlje. Iako su subvencije u određenoj meri prisutne i u drugim zemljama, Srbija je po obimu datih subvencija rekorder u Evropi. u Proseku, Srbija daje oko **3 puta više subvencija** nego druge bivše zemlje u tranziciji.

Nivo subvencija kao % BDP-a

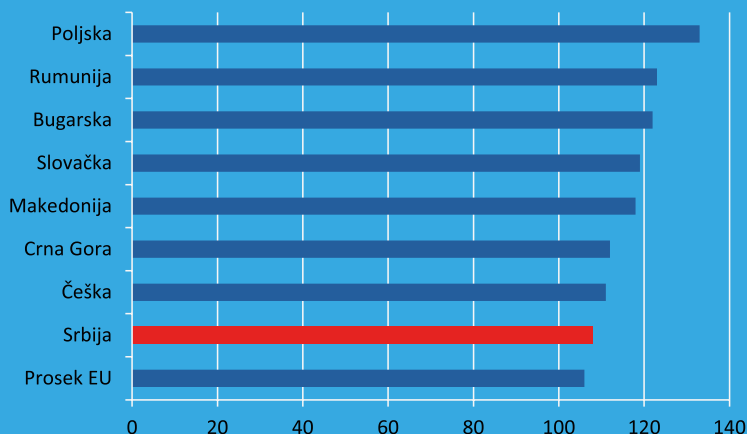

Izvor: Eurostat, Ministarstvo finansija.

Ne treba zaboraviti ni **distributivni aspekt subvencija** za investicije: njime novac od siromašnijih ide ka bogatim, tj od poreskih obveznika Srbije ka vlasnicima datih kompanija, od kojih neke imaju godišnji promet koji premašuje celokupni bruto domaći proizvod Srbije.

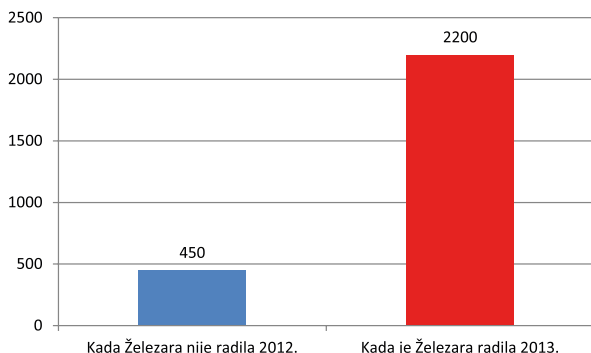
I pored ovako obilatog korišćenja subvencija, Srbija je zemlja koja je zabeležila **jedan od najnižih nivoa ekonomskog rasta** u protekloj deceniji. Srbija je svoj dohodak po stanovniku od pre krize iz 2008. dostigla tek 2016, što znači da je gotovo celokupna prošla decenija protekla bez rasta. Sa druge strane, ostale zemlje su iskusile znatno viši rast.

Kumulativni ekonomski rast 2008-2017. Indeks 2008 = 100

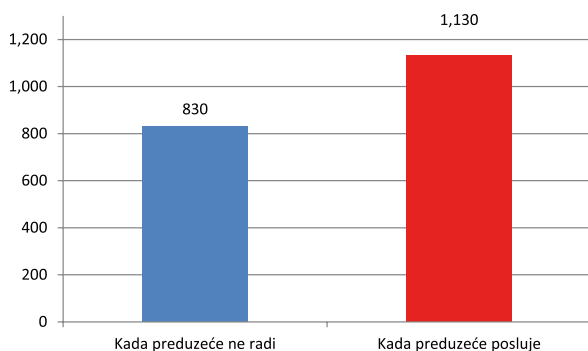

Izvor: MMF, WEO

Posebno pitanje predstavljaju **subvencije za državna preduzeća**, što je blisko povezano i sa državnim upravljanjem tim kompanijama. Kako ove kompanije često neefikasno posluju – imaju višak zaposlenih a često i više plate od preovlađujućih (npr. nekvalifikovani radnici u EPS Distribuciji imaju više plate od nastavnika u školama, a oni sa srednjom stručnom spremom skoro duplo više), tolerišu neplaćanje usluge, gubitke u mreži, imaju niske cene koje ne pokrivaju sve troškove proizvodnje, hroničan problem lošeg upravljanja i niskih investicija – one često ne mogu da podmire sve svoje rashode iz poslovnih prihoda, pa se oslanjaju na državne subvencije. Neka od ovih preduzeća su toliko neefikasna da čak ne mogu da zarade dovoljno novca ni za isplatu zarada svojih zaposlenih. U ekstremnim slučajevima je čak jeftinije da radnici primaju platu, a da ništa ne proizvode.

Mesečni troškovi po radnom mestu u Železari Smederevo

Mesečni troškovi po radnom mestu JP Resavica u 2017.

ŠTA UMETO SUBVENCIIJA?

Preduzetnički poduhvati uspevaju tamo je gde je **poslovno okruženje dobro** – gde sudovi funkcionišu efikasno, gde lako dolazi do naplate potraživanja, gde je privatna svojina sigurna. Treba ukinuti subvencije za tekuće poslovanje državnih preduzeća, a rešenje za njihovo poslovanje treba da zavisi od slučaja do slučaja: uvesti profesionalni menadžment, manjinskog ili većinskog privatnog akcionara, ugasiti ako nema zainteresovanih itd. Državne subvencije zadržati samo u slučaju izgradnje i održavanja neophodne infrastrukture u mrežnim industrijama (npr. železnički saobraćaj, distribucija električne energije). Sub-³⁷ vencije za privlačenje stranih direktnih investicija takođe treba u potpunosti ukinuti.

5. Mit o carinama

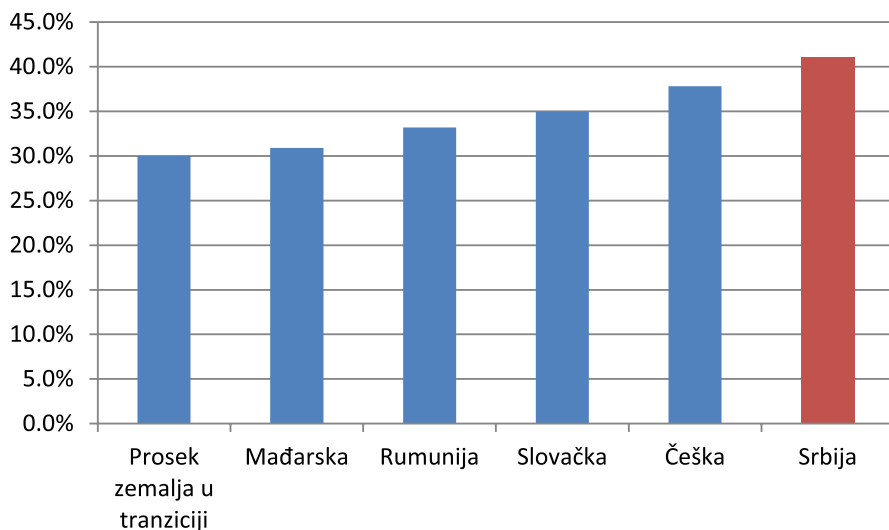
Carine su neophodan instrument zaštite domaće industrije od konkurencije iz inostranstva. Uvođenjem visokih carina na uvoz, doći će do povećanja domaće industrijske proizvodnje, ekonomskog rasta i novog zapošljavanja.

Mit o carinama kao pogodnom **instrumentu za industrijalizaciju** nudi naizgled lako i održivo rešenje za loše stanje u kome se nalazi domaća industrija. Ovaj mit počiva na stavu da su državni činovnici sposobni da uspešno procene razvojne mogućnosti različitih industrijskih grana i odaberu za zaštitu onu koja ima veliki potencijal za rast. Mit takođe ignoriše komparativne prednosti u ekonomiji.

Ovakva politika **zaštite odabranih industrija od konkurencije** iz inostranstva naziva se uvozna supstitucija. Mit o carinama kao adekvatnom instrumentu za ekonomski razvoj dovodi do podrške javnim politikama koje se zalažu za uvođenje **diskriminatornih carina na uvoz** svih ili odabranih industrijskih proizvoda u Srbiju, ili otežavanje uvoza putem necarinskih barijera ili kvotnih ograničenja.

Nivo industrijske proizvodnje u Srbiji je niži nego što je to bilo pre tranzicije, i pored rasta ovog sektora koji je usledio nakon ekonomskih i demokratskih promena 2000. Industrija u Srbiji, međutim, ne učestvuje niže u BDP-u nego što je to slučaj u zemljama sa uporedivim dohotkom, a naročito u poređenju sa uspešnijim zemljama u tranziciji.

Učešće industrije u kreiranju BDP-a

Izvor: CIA Factbook.

PRIVREDA NE PROPADA USLED TRGOVINSKE LIBERALIZACIJE

Glavni razlog za **propadanje industrije** u Srbiji nije bila trgovinska liberalizacija do koje je došlo nakon 2000, već loše stanje cele privrede, a time i industrije usled ratova prilikom raspada Jugoslavije: privreda u Srbiji iskusila je **višegodišnje sankcije**, plus **raspad zajedničkog jugoslovenskog tržišta** kao i **velikog tržišta bivšeg SSSR-a** gde je do tada imala privilegovan pristup u odnosu na druge nesocijalističke zemlje.

Izgubljena decenija u tranziciji značila je da **nije došlo do stranih direktnih investicija** koje su bile prisutne u drugim zemljama u tranziciji, pa tako nije došlo ni do **transfera tehnologije**. Koliko je ovaj transfer tehnologije važan, svedoči i to da je fabrika automobila Zastava u Kragujevcu 1989. imala preko 50 000 zaposlenih, da bi ta ista fabrika 2017. upošljavala tek 2 400 radnika³⁹ (uz još oko 1 000 zaposlenih kod komponentaša), jer koristi novu tehnologiju, uključujući i robote u proizvodnji.

Argument da su carine dobra politika za razvoj industrije počiva na stavu da će ove trgovinske barijere osigurati **domaće tržište za domaće proizvođače**. Međutim, kako se do sada pokazalo, ova politika neće dovesti do ekonomskog razvoja: da su domaće kompanije konkurentne inostranim po cenama i kvalitetu svojih proizvoda, one bi već proizvodile ne samo za domaće tržište nego i za izvoz. Iz toga sledi da bi domaća industrija, izolovana od sveta carinama, postala nekonkurentna jer nema potreba da se **prilagođava konkurentskom pritisku**.

CARINSKA ZAŠTITA IMA OZBILJNU CENU

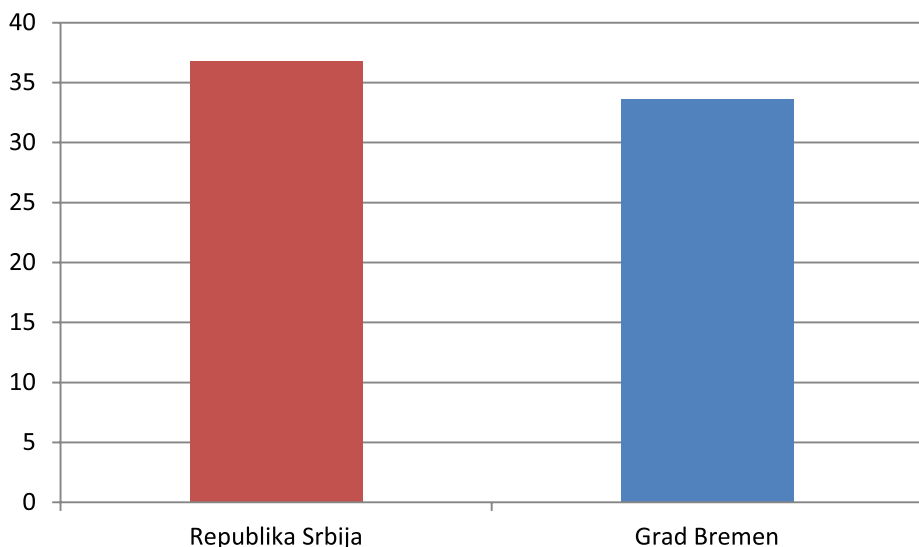
Drugi važan problem predstavlja to što će ova carinska zaštita dovesti do **rasta cena zaštićenih proizvoda**. Tačno je da će proizvođači usled toga imati veće prihode, ali se prenebegava činjenica da ovi prihodi nisu došli ni od kuda, već da su došli **iz džepa domaćih potrošača**. Sav rast dohotka proizvođača istovetan je padu dohotka potrošača, te na nivou privrede **nema kreiranja nove vrednosti** već samo njene **preraspodele** od jednih ka drugima. Ovo će imati negativan uticaj na druge privredne grane, jer potrošači sada imaju niži raspoloživi dohodak nego ranije i samim tim smanjuju potrošnju drugih proizvoda.

Anegdotski primeri nekih zemalja koje su primenjivale uvozu supstituciju u nekim industrijskim granama kao dokaz da ovakva politika daje dobre rezultate nije adekvatna. Prvenstveno zato što se pominju samo uspešni primeri zemalja koje su sprovodile ovu politiku (Japan, Južna Koreja, Tajvan) dok postoji i veliki broj drugih zemalja koje su primenjivale (ili još uvek primenjuju) ovu politiku, a da nisu imale pozitivne re-

zultate (npr. Indija i Rusija). Da bi se imao pravi pogled na rezultate politike uvozne supstitucije neophodno je posmatrati njenu primenu u svim zemljama i tek potom doneti zaključak.

Poseban problem u primeni ove politike jeste **mali kapacitet srpskog tržišta**. Srbija je zemlja sa malim brojem stanovnika (tek 7 000 000) koji imaju nisku kupovnu moć (sa BDP-om od tek oko 5 000 dolara po stanovniku). Ceo godišnji BDP Srbije približan je BDP-u nemačkog grada Bremena, koji ima tek manje od 700 000 stanovnika. Usled toga, teško je zamisliti da ovako plitko domaće tržište može dovesti do racionalne proizvodnje industrijskih proizvoda. Kada bi se uvela visoka carina na uvoz mobilnih telefona, da li bi to zaista dovelo do otvaranja fabrike smart mobilnih telefona negde u Srbiji?

BDP Srbije i BDP Grada Bremena

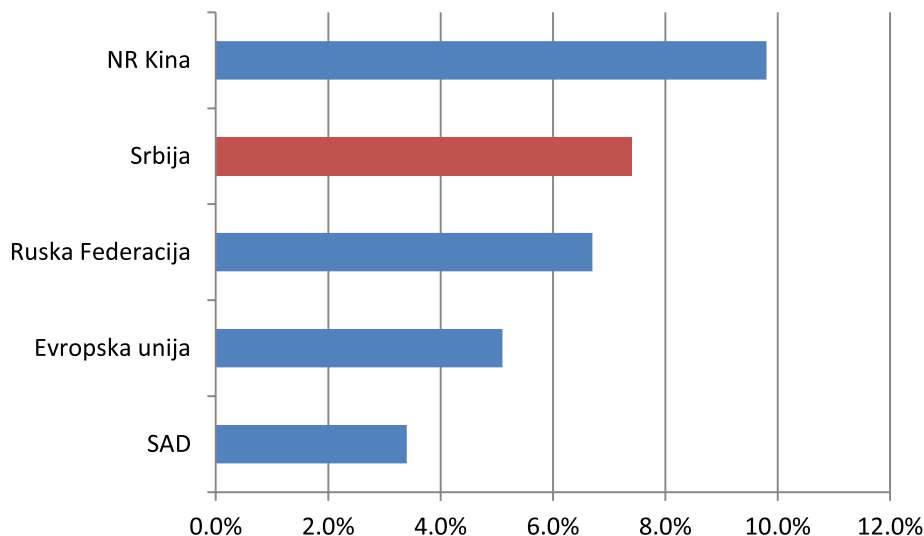

Izvor: Narodna banka Srbije i Wikipedia.

Carine na uvoz u Srbiju su relativno niske. Takođe su sklopljeni **trgovinski ugovori** sa najvećim trgovinskim partnerima –⁴¹ Evropskom unijom, Ruskom Federacijom, Turskom i zemljama regiona u okviru CEFTA sporazuma, koji obezbeđuju bescarinski

ili povlašćeni carinski tretman na robu koja dolazi iz ovih zemalja (i shodno tome, na robu koja se iz Srbije upućuje u njih). Srbija je, međutim, i dalje jedna od retkih zemalja koja nije **članica Svetske trgovinske organizacije**, u okviru Evrope zajedno sa Bosnom i Hercegovinom i Belorusijom, dok su članice ove međunarodne organizacije koja podržava slobodnu trgovinu gotovo sve druge zemlje sveta, računajući i Kinu i Rusku Federaciju. Usled toga, i dalje postoji prostor da se carine na uvoz smanje.

Prosečna primenjena carinska stopa

Izvor: Svetska trgovinska organizacija.

U slučaju da se promeni trgovinska politika i da dođe do podizanja carina, ovo može vrlo lako dovesti do promene politike trgovinskih partnera koji će se ovim merama naći pogođenim, čime će biti ugrožen srpski izvoz. Ovakva politika bi sigurno izazvala i oštru reakciju Evropske unije čije zemlje u domenu trgovinske politike vode zajedničku trgovinsku politiku, kao i do prekidanje daljeg procesa evrointegracija.

AKO SU CARINE MIT, ŠTA ONDA?

Carine i druga ograničenja uvoza **ne dovode do razvoja industrije**, ekonomskog rasta i otvaranja novih radnih mesta, već privrednog **okoštavanja i redistribucije** dohotka. Da bi industrija mogla da se razvija u Srbiji, neophodan je dobar privredni ambijent koji bi to omogućio, a ne zaštita od inostrane konkurencije. Odgovor na pitanje na to šta, gde, kako i za koga proizvoditi mogu dati samo preduzetnici koji na sebe preuzimaju rizik poslovanja, a ne državni službenici koji sede po kancelarijama. U današnjoj modernoj, povezanoj i globalizovanoj ekonomiji bilo kakva ograničenja trgovine davaće samo loše rezultate. Najbolji primer ovakve politike je **Kina**, koja je decenijama bila zatvorena prema svetu da bi se potom prema njemu otvorila, nakon čega je usledio ekonomski napredak.

6. Mit o trgovinskom deficitu

Trgovinski deficit je loša stvar i negativno utiče na srpsku privredu; u trgovinskoj razmeni sa inostranstvom Srbija mora da ostvaruje trgovinski suficit da bi mogla da se razvija.

Trgovinski suficit se često u javnosti prikazuje kao pozitivno i **poželjno stanje**, nasuprot trgovinskom deficitu koji se posmatra kao negativno, neželjeno stanje. Ovaj mit počiva na dubokom nerazumevanju trgovine, a trgovinu posmatra kao ponašanje sa nul-tim zbirom: nikome ne svane dok drugom ne smr-kne; u trgovini uvek postoji strana koje dobija i strana koja gubi. Mit o trgovinskom deficitu navodi na podršku javnim politikama koje se baziraju na supst-tuciji uvoza (carine, kvantitativna ograničenja) i spre-čavanju daljoj liberalizaciji spoljne trgovine (članstvo u Svetskoj trgovinskoj organizaciji) i subvencijama za zaštitu domaćih preduzeća. Ove politike ne dovo-de do rasta privrede i standarda života, već upravo suprotno, dovede do smanjenja blagostanja stanov-nika cele zemlje, nauštrb malog broja radnika u za-štićenim industrijama

SLOBODNA TRGOVINA NE FUNKCIONIŠE KAO RAT

Trgovina je pozitivna transakcija – pomoću nje **obe strane ostvaruju dobitak**; potpuno je svejedno da li se trgovina odvija unutar iste političke zajednice ili između rezidenata dve različite. Razmena je uvek **između pojedinaca ili preduzeća**, ne samih država. Samim tim, trgovinski suficit ili deficit sami po sebi nemaju negativne ili pozitivne karakteristike. Suficit ili deficit su samo **računovodstveni prikaz stanja**

svih trgovinskih transakcija između rezidenata neke države sa inostranstvom. Čim je došlo do svih tih transakcija slobodnom voljom onih koji su ih zaključili, možemo da tvrdimo da su one doprinele porastu blagostanja svih strana, jer niko ne bi želeo da učestvuje dobrovoljno u razmeni u kojoj bi izgubio novac.

Trgovinski deficit u Srbiji posmatra se kao uzrok nekog dubljeg problema: misli se da je uvoz veliki jer sami ne proizvodimo dovoljno. Samim tim, kada ne bi nešto uvozili, to bi se proizvodilo u našoj zemlji, što bi otvorilo nova radna mesta, povećalo dohotke i dovelo do ekonomskog rasta.

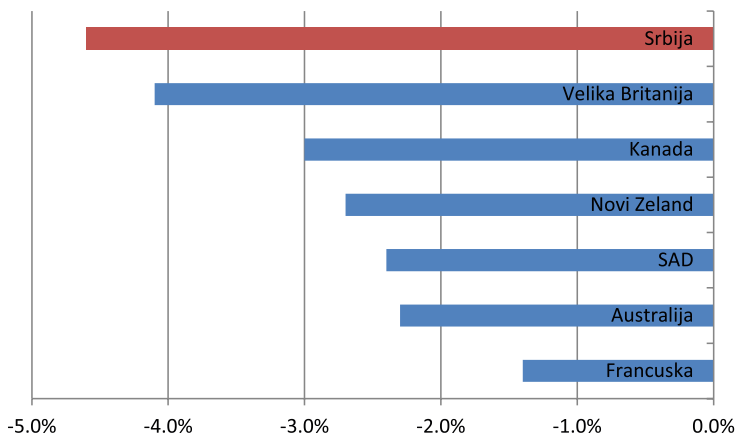
PREDNOSTI I OGRANIČENJA MEĐUNARODNE TRGOVINE

Ovaj stav koji promoviše ekonomsku politiku rasta supstitucijom uvoza zanemaruje apsolutne i komparativne prednosti i dobrobiti od specijalizacije u trgovini. Pokušajte da ne kupujete banane iz inostranstva nego da ih sami zasadite u Srbiji i na svojoj koži ćete osetiti značaj apsolutnih prednosti u međunarodnoj trgovini. Isto tako, nemojte da kupite hleb u pekari, već sami zasejte pšenicu, sameljite je u brašno, potom zamesite testo i ispecite ga u rerni i videćete čari komparativnih prednosti u trgovini.

Smanjenje trgovinskog deficita neće dovesti do rasta blagostanja, već do vrlo suprotnog efekta. Ako se **ograniči uvoz** neke robe, ona će **poskupeti**. Možda će čak i početi da se proizvodi u Srbiji, ali će ova proizvodnja biti neefikasna u odnosu na inostranu konkurenciju (inače bi se odmah i proizvodila u Srbiji, ne bi joj bila potrebna pomoć), pa će sam proizvod biti manje kvalitetan ili skuplji. Potrošači će taj proizvod morati da plaćaju skuplje nego što bi to inače bilo da je proizvod u slobodnoj razmeni. Ovi efekti biće veći ako u pitanju nije neki prost proizvod namenjen potrošnji, već **input u proizvodnji** u nekoj industriji sa višim stepenom dodate vrednosti: carina na uvoz mleka u prahu⁴⁵ nije povećala proizvodnju domaćeg mleka, ali je ograničila proizvodnju domaćih čokolada i slatkiša koji mleko u prahu koriste

kao sirovinu u proizvodnji. Time je domaća konditorska industrija bila **manje konkurentna** u odnosu na proizvodnju iz inostranstva, pa ovom politikom ne samo da nije došlo do smanjenja već je došlo čak i do **povećanja trgovinskog deficita** (jer su domaći konditorski bili skuplji, što je ohrabrilo uvoz, a otežalo izvoz). Trgovinski deficit **nije znak nekonkurentnosti** domaće privrede i niskog života standarda. SAD, kao i najveći broj drugih razvijenih zemalja, godinama ili decenijama imaju trgovinske deficite, ali je kvalitet života u njima visok i dalje raste.

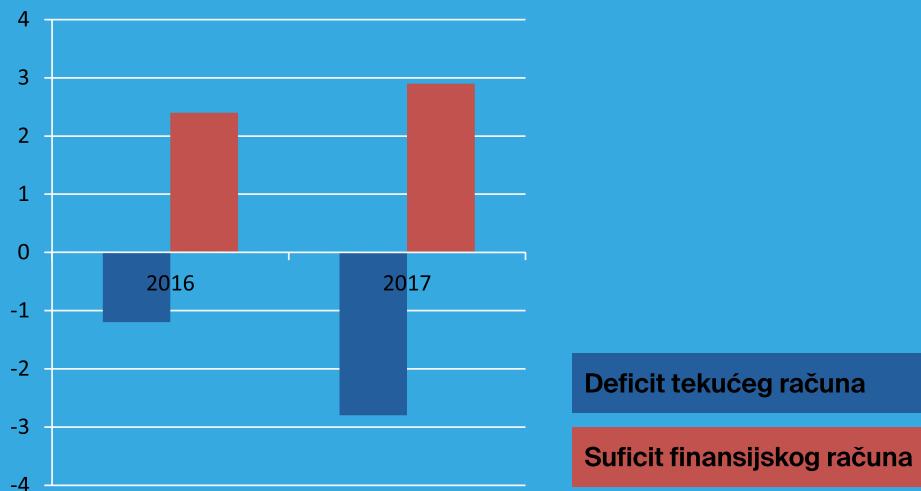
Trgovinski bilans odabranih razvijenih zemalja, u % BDP-a u 2017.

Izvor: Međunarodni monetarni fond, World Economic Outlook database.

Trgovinski deficit takođe nije ni uzrok, već je zapravo posledica. **Platni bilans** sastoji se od **tekućeg** (trgovinskog) i **kapitalnog** računa. Dok tekući račun beleži kretanja robe i usluga, kapitalni beleži kretanja kapitala, u vidu stranih direktnih ili portfolio investicija te inostranih kredita. Imajući u vidu da je platni bilans zamišljen kao sistem dvojnog knjigovodstva, te svaka aktiva ili potraživanje ima i svoju pasivu tj dugovanje, zemlje sa **deficitom na tekućem** računu imaju uvek **suficit na kapitalnom** računu, i obrnuto.

Pltani bilans Srbije, u milijardama USD

Izvor: Međunaordni monetarni fond, Balance of Payments Statistics.

AKO SE NE TREBA IGRATI SA TRGOVINSKIM DEFICITOM, ŠTA ONDA?

Bilo kakvo **ograničavanje trgovine** zarad smanjenja trgovinskog deficita **neće imati pozitivne** ekonomske posledice. Protekcioniističke mere poskupljuju proizvode čije tržište se "štiti" pa će to pogoditi sve industrije koje ih koriste u svojoj proizvodnji, stoga će one manje proizvoditi i izvoziti. A zbog više cene i potrošači će morati da manje troše. Umesto instrumenata koji bi ograničavali trgovinu da bi se smanjio trgovinski deficit – neophodno je stvoriti **preduslove** da domaća privreda može da raste i razvija se. Time će se omogućiti da se domaća preduzeća **takmiče na inostranim tržištima**, pa će prirodno doći do rasta izvoza. Međutim, ako⁴⁷ je domaće poslovno okruženje loše, nikakve mere neće dovesti do rasta izvoza.

7. Mit o poljoprivredi

Poljoprivreda je razvojna šansa za brži razvoj srpske privrede. Razvojem poljoprivrede doći će do rasta dohotka i pristizanja drugih evropskih zemalja po nivou razvoja.

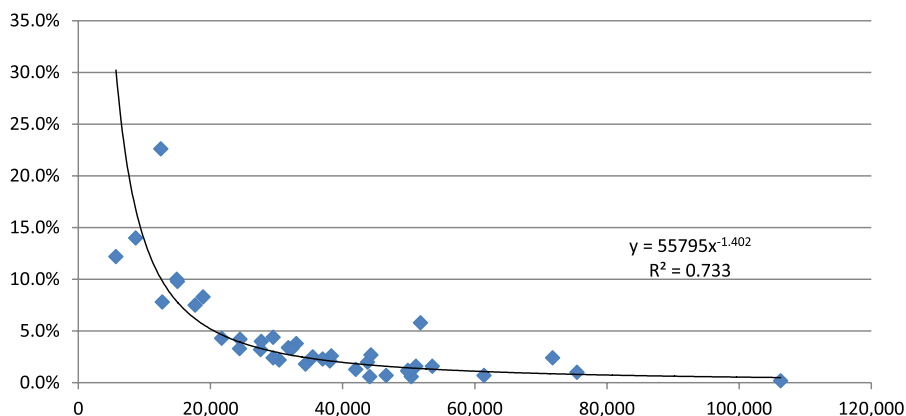
Ovaj mit daje lak i brz odgovor na probleme u srpskoj privredi, nudeći magično rešenje za njen rast, a to je razvoj poljoprivrede. Poljoprivreda u Srbiji naizgled je uspešna i daje jaku podlogu za dostizanje razvijenih zemalja po nivou dohotka. Po mišljenju pristalica ovog mita, sa njenim razvojem doći će do otvaranja novih radnih mesta kao i rasta zarada i izvoza. Mit o poljoprivredi navodi na određene javne politike kojima bi se pomogao razvoj poljoprivrede. One se uglavnom baziraju na:

1. povećanju subvencija za poljoprivrednu proizvodnju,
2. ulaganjima u povećanje navodnjavanja,
3. stvaranje državnih otkupnih centara koji bi garantovali otkup i cenu poljoprivrednih proizvoda,
4. politiku zaštite domaćih poljoprivrednika od konkurencije iz uvoza da bi se stvorio prostor za domaću poljoprivrednu proizvodnju.

JAKO SELO NE ZNAČI NUŽNO DA JE I JAKA PRIVREDA

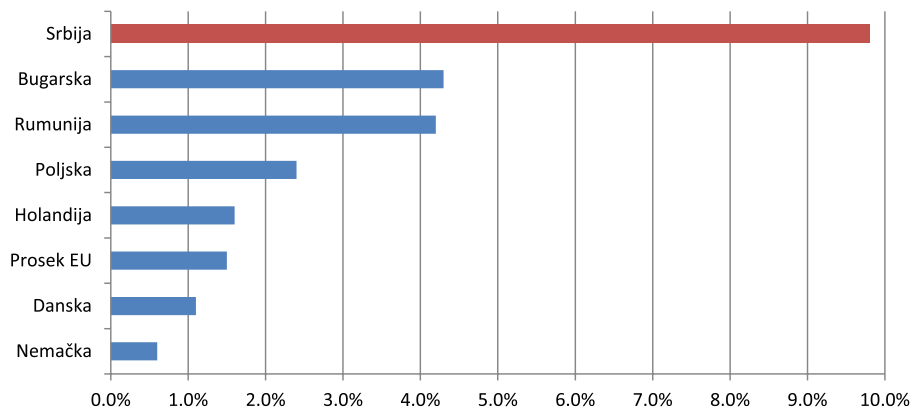
Ekonomska argumentacija mita o poljoprivredi kao razvojnoj šansi počiva na stavu da je rast generisan razvojem poljoprivrede dovoljan za značajno povećanje dohotka. Ova tvrdnja je lako empirijski proverljiva – neophodno je samo naći neku poljoprivrednu zemlju sa visokom stopom dohotka. Nažalost, situacija je u potpunosti suprotna: zemlje u kojima poljoprivreda čini visok udeo u dohotku (mereno visinom BDP-a) imaju znatno niži nivo razvoja.

Nivo dohotka i učešće poljoprivrede u BDP-u

Izvor: MMF i Svetska banka.

Učešće poljoprivrede u kreiranju BDP-a u odabranim zemljama

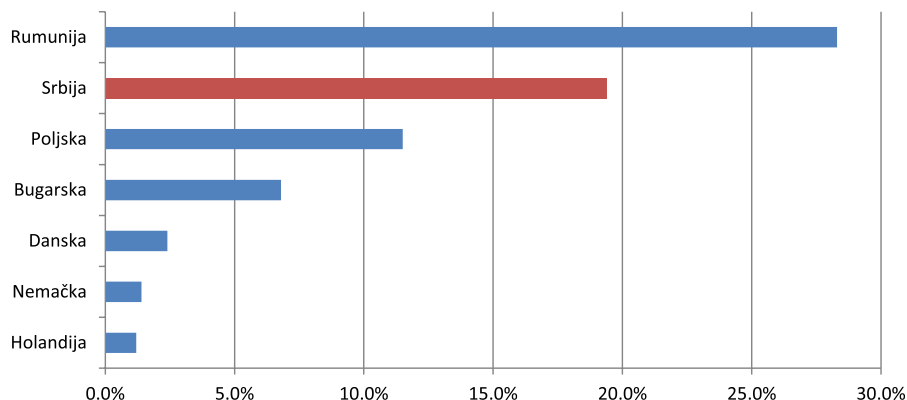
Izvor: Svetska banka.

Razvijene zemlje svoj nivo dohotka pre svega duguju industriji i uslugama, a ne poljoprivredi, u kojoj je aktivan samo mali deo radne snage i u kojoj se stvara samo mali deo BDP-a. Zapravo, kako su se zemlje razvijale tako je sve veći broj radnika prelazio iz poljoprivrede u druge privredne sektore, prvo industriju a potom usluge.

SENTIMENTALNE PREDSTAVE NASPRAM SAVREMENIH INOVACIJA

Pored same ekonomske argumentacije, mit je zasnovan i na **sentimentalnom viđenju poljoprivrede**, ne kao savremene privredne aktivnosti u kojoj se primenjuju savremene tehničke mere zarad povećanja prinosa, već kao delatnosti koja je organski povezana sa zemljom i identitetom. Pored toga, važan segment je i **lična porodična istorija** – najveći deo stanovništva Srbije do Drugog svetskog rata živio je na selu. Emotivna veza sa selom opstala je i nakon selidbe u grad jer je barem deo porodice ostao na selu vezan za zemlju. Zbog toga poljoprivreda sa sobom nosi sećanje na letnji raspust kod bake i deke na selu, a ne na ono što ona u stvarnosti jeste – biznis proizvodnje hrane kome je cilj kreiranje profita.

Ovakvi stavovi mogu se lepo ilustrovati nedavnim **istraživanjem stavova studenata u Srbiji** (Libek 2018), gde 63% ispitanika smatra poljoprivredu razvojnom šansom, i to među generacijom koja je odrasla na internetu sa mobilnim telefonom.

Izvor: CIA Factbook.

DA LI JE SUFICIT U POLJOPRIVREDNOM SEKTORU DOVOLJAN DA POKRENE RAZVOJ?

Često se takođe smatra da Srbija obiluje **komparativnom prednošću** u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda – veliki broj stanovnika još uvek živi na selu, a zemljište je plodno. Postoji i tradicija poljoprivredne proizvodnje i prerađivačke industrije. Industrija nije uspela da se oporavi nakon tranzicionih procesa – veliki broj nekadašnjih fabrika je zatvoren, a veliki broj radnika izgubio je posao usled smanjenja proizvodnje, ali i tehnološkog napretka i većeg korišćenja mašina. U isto vreme, poljoprivredni sektor je jedan od retkih sektora u Srbiji koji kontinuirano godinama **ostvaruje suficit** u međunarodnoj trgovini.

Trgovina poljoprivrednim proizvodima, u milionima USD

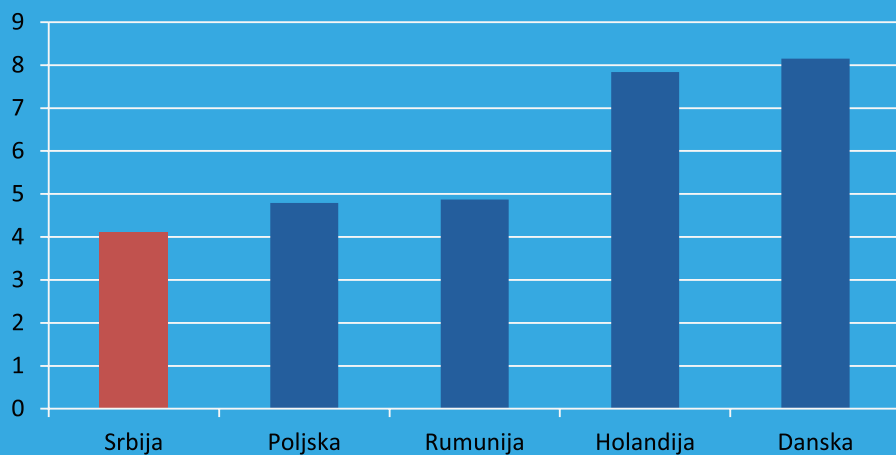

Izvor: Republički zavod za statistiku.

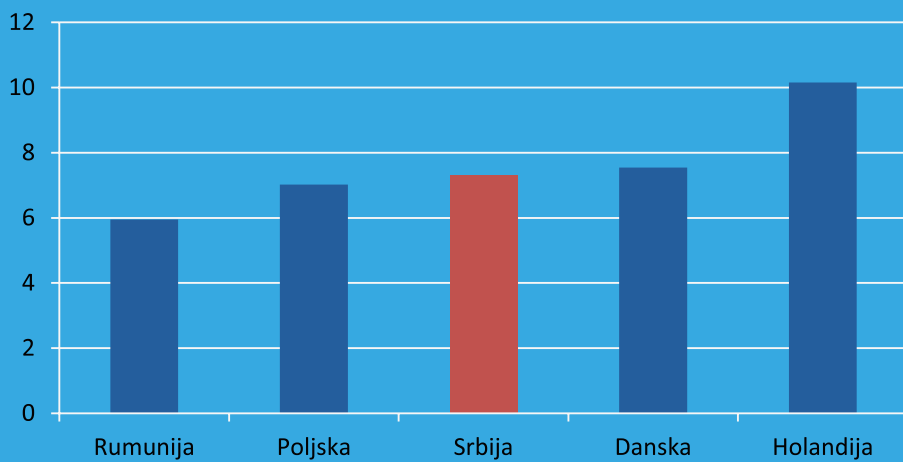
Ovaj suficit je još jedan argument za tvrdnje da je poljoprivreda šansa za razvoj. Međutim, ovaj suficit ne počiva na **jakom učinku srpske poljoprivrede**, već na **niskom nivou uvoza** poljoprivrednih proizvoda usled niske kupovne moći stanovništva. Kada bi veći broj građana imao **viša primanja** i kada bi se u Srbiji uvozili u većem stepenu **skuplji poljoprivredni proizvodi**, kao što je slučaj u drugim evropskim državama, kao što je tropsko voće, italijanski i francuski sirevi i suhomesnati proizvodi i alkoholna pića, ovaj suficit bi se vrlo brzo istopio. Performanse srpske poljoprivrede stoga je bolje porediti pomoću prinosa po hektaru. Ovi podaci nažalost pokazuju da srpska poljoprivreda **značajno kaska za razvijenim** evropskim zemljama i po ovom parametru.

Poljoprivredni prinosi u odabranim zemljama, tone po hektaru.

Pšenica

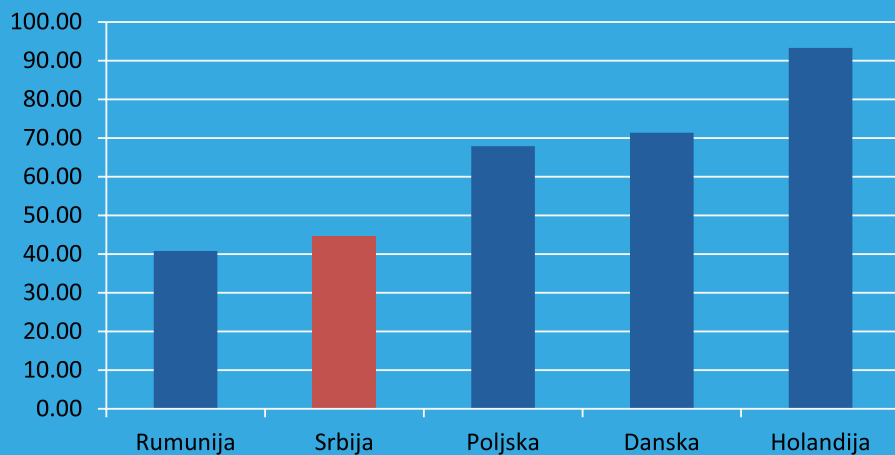

Kukuruz

Izvor: Eurostat.

Šećerna repa

Izvor: Eurostat.

AKO JE POLJOPRIVREDA KAO ŠANSA ZA EKONOMSKI RAZVOJ MIT, ŠTA ONDA?

Poljoprivreda jeste **važan segment privrede** u Srbiji i ima značajan udeo u zapošljavanju (kako formalnom tako i neformalnom) i kreiranju BDP-a. Poljoprivreda u Srbiji ipak nije na nivou razvijenih evropskih država, već za tamošnjim rešenjima dosta zaostaje. Moderna poljoprivreda sve više se bazira na primeni **novih tehnoloških** rešenja i visokospecijalizovanih znanja.

Poljoprivreda u Srbiji svakako **ima prostora za napredak** i razvoj, ali samo ovaj sektor ne može da dovede do rasta dohotka i pristizanja standarda razvijenih zemalja. Kako nam pokazuje primer razvijenih zemalja, to je moguće samo razvojem industrije i usluga. Da bi do toga došlo, neophodno je kreirati **poslovno okruženje** koje će ohrabrivati **preduzetničke inicijative** u svim sektorima.

8. Mit o štampanju para

Štampanjem novca, takođe poznatim kao “monetarna ekspanzija” može se doći do sredstava za investicije i razvojne projekte, ili se nedostajuća sredstva mogu obezbediti iz postojećih deviznih rezervi.

Štampanje novca ili korišćenje deviznih rezervi daje lako rešenje za problem nedostatka sredstava za razvojne projekte i investicije. Novac je tu, promotori mita tvrde, i treba ga iskoristiti umesto što leži zarobljen u obliku hartija od vrednosti ili na računima banaka, ili ga jednostavno treba odštampati. Ovaj mit navodi na podršku javnim politikama koje podrazumevaju državne investicije i preduzeća, ili razvojne fondove (preko kojih bi se ova sredstva pustila u privredu ili odabrali projekti za finansiranje).

ŠTAMPANJE NOVCA VODI U INFLACIJU

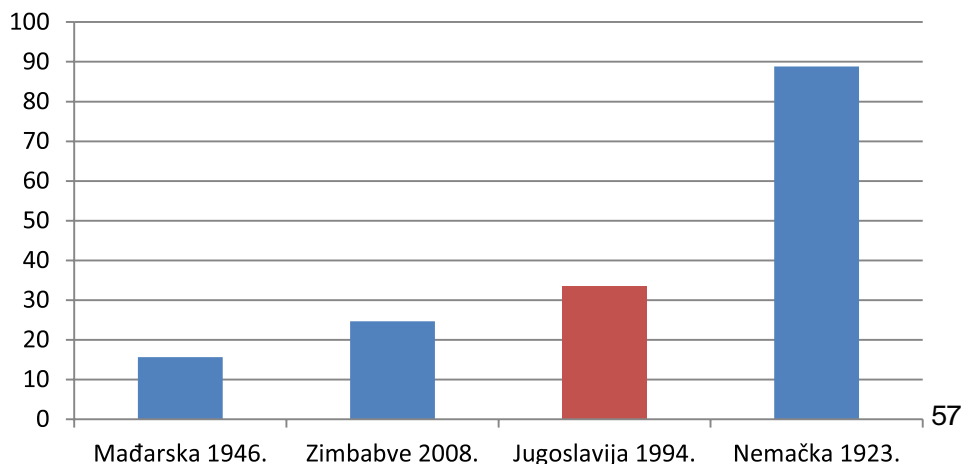
Argumenti o štampanju novca kao instrumentu pomoću kojih bi se obezbedila sredstva za investicije ignorišu vezu između količine novca u opticaju i visine cena. Kako je to rekao Milton Fridman, dobitnik Nobelove nagrade baš za istraživanja iz oblasti monetarne politike: inflacija je uvek i svuda monetarni fenomen. Inflacija dakle nije prirodna nepogoda, do koje je došlo usled neke više sile, već je direktna posledica monetarne politike. Drugim rečima, povećanje količine novca u opticaju (nastalo labavom monetarnom

politikom ili direktno štampanjem novca) dovešće do inflacije, odnosno **opšteg rasta cena**.

Inflacija će imati veoma **negativne ekonomske posledice**. Opšti rast cena **smanjiće kupovnu moć svih**, kako pojedinaca tako i preduzeća. Ona i destimuliše štednju jer će novac u budućnosti vredeti manje nego što vredi danas. Ona takođe vrši preraspodelu imovine od kreditora ka dužnicima, pošto oni sada vraćaju dugove koji iako su u nominalnom iznosu isti, ipak su u **realnim iznosima obezvređeni**. Inflacija sa sobom nosi vrlo stvarne troškove po privredu, **stvarajući nesigurnost** i eliminišući mogućnost preduzetničke kalkulacije oko profitabilnosti preduzetničkih projekata. SRJ je tokom 1993. iskusila jednu od najvećih zabeleženih hiperinflacija u istoriji sveta: sa dnevnom inflacijom od 64%, cene su se udvostručavale na svakih 1,4 dana dok je ukupna stopa inflacija iznosila 31 300 000 000%. Da inflacija nema negativne ekonomske posledice, ovo doba ne bi bilo zapamćeno kao period siromaštva i nestašica, već bogatstva i izobilja.

Najveće zabeležene hiperinflacije na svetu

Broj sati za dupliranje cena

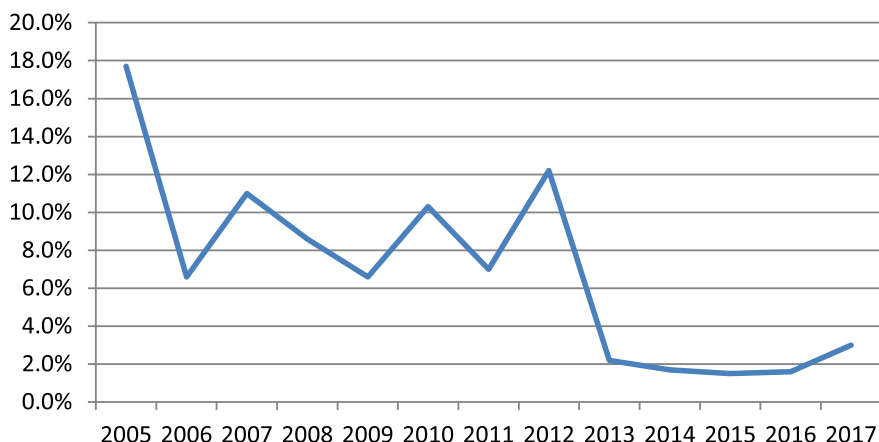

Izvor: Wikipedia.

Usled ovakvog istorijskog iskustva, ljudi su prešli na korišćenje strane valute – nemačke marke, potom evra – pošto je ona čuvala svoju kupovnu moć. I danas, četvrt veka od hiperinflacije, dinar je sredstvo plaćanja za većinu ljudi u Srbiji samo zato jer zakonski propisi to zahtevaju, dok se cene, plate i ostali troškovi obračunavaju u evrima.

Nažalost, Srbija ni nakon toga nema iskustvo niske i stabilne inflacije. Tek u zadnjih nekoliko godina inflacija je stabilna i niska.

Godišnja stopa inflacije

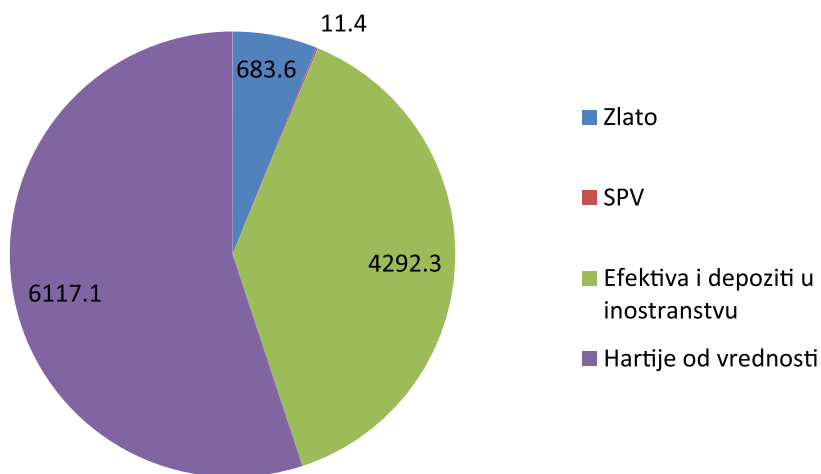

Izvor: Narodna banka Srbije.

UPOTREBA DEVIZNIH REZERV I REMETI KURS DINARA – PRETNJA IZVOZU I POTENCIJAL ZA INFLACIJU

Komplementarna politika jeste korišćenje deviznih rezervi. Ovakav potez ne zahteva štampanje dinara koji bi se puštali u promet i koristili za finansiranje investicija, već korišćenje već postojećih deviznih sredstava. Devizne rezerve su devizna potraživanja koja su pod kontrolom Narodne banke Srbije (monetarno zlato, specijalna prava vučenja kod MMF-a, ali pre svega hartije od vrednosti denominovane u stranoj valuti). Uloga deviznih rezervi je da po potrebi posluže za nesmetanu ekonomsku saradnju sa inostranstvom: za uvoz su potrebne devize, kao i za vraćanje inostranih kredita.

Nivo deviznih rezervi, u milionima evra, 30.06.2018.

Izvor: Narodna banka Srbije.

Ako bi se devizne rezerve koristile za investicije i druge razvojne programe, ovo bi imalo **uticaj na devizni kurs**. Dinar se nalazi u prljavo rukovodеном sistemu deviznog kursa – to znači da Narodna banka aktivno kupuje i prodaje devize, ali da ne brani određeni nivo kursa kao u fiksnom deviznom kursu, već da samo sprečava prevelike oscilacije. Dakle kurs može da raste ili pada, usled ponude i tražnje za dinarima i devizama. U slučaju rasta količine deviza (poreklom iz deviznih rezervi), a uz istu količinu dinara, vrednost dinara u odnosu na evro će rasti. Ovakav scenario će imati **negativne posledice po izvoz** iz Srbije, jer će on u realnim vrednostima postati skuplji, dok će **uvoz pojeftiniti**.

Da bi se očuvala vrednost kursa, Narodna banka **može intervenisati** na tržištu povećanjem količine dinara. Kako rast dinara bude pratio rast deviza, tako će kurs ostati nepromenjen. Time bi se izbegle negativne posledice po izvoz. Međutim, ova povećana količina dinara dovešće nas do scenarija sa početka priče: izazvaće inflaciju.

AKO ŠTAMPANJE NOVCA I TROŠENJE DEVIZNIH REZERV NIJE REŠENJE, ŠTA JESTE?

Makroekonomska stabilnost, pa i stabilnost cena, jako je važna za ekonomski razvoj zemlje. Samo uz rast možemo imati više plate i bolji životni standard. U slučaju visoke inflacije, preduzetnička kalkulacija je nemoguća, štednja se topi i privreda se suočava sa ozbiljnim poteškoćama. Ako plate i penzije ne prate opšti rast cena, ovo dovodi do pada životnog standarda. Zbog toga se ne treba igrati vatrom – da se ne bismo opekli kao što je to već bio slučaj.

Politika trošenja deviznih rezervi za nešto drugo u odnosu na njihovu osnovnu namenu omogućavanja nesmetanih ekonomskih veza sa inostranstvom pružio bi **opasan signal domaćim i stranim preduzetnicima** da su na domaćem tržištu suspendovana opšteprihvaćena pravila ponašanja, što bi povećalo neizvesnost za poslovanje.

Usled toga bi investicija bilo još manje, a kamatne stope postale bi još više. Za Srbiju je najbolje vođenje neutralne monetarne politike, koja bi omogućila da inflacija bude niska i predvidljiva.

9. Mit o ekonomskoj saradnji sa Rusijom kao neiskorišćenim potencijalom

Ekonomska saradnja sa Ruskom Federacijom je neiskorišćena šansa za ekonomski razvoj putem rasta izvoza srpskih proizvoda na rusko tržište, te privlačenjem ruskih investicija.

Mit o ekonomskom razvoju oslonjenom na saradnju sa Ruskom Federacijom nudi lake odgovore, koji počinjavaju na nekoliko pogrešnih pretpostavki. Među njima se izdvaja to da je rusko tržište veliko i bogato, te neobično otvoreno za proizvode iz Srbije, kao i da istovremeno, Srbija odbija da iskoristi ove ekonomske prilike i da želi da sarađuje sa zemljama Zapada, kojima nema šta da ponudi ili koje ni ne žele da sarađuju sa Srbijom.

PRIJATELJSKI ODNOSI SA RUSIJOM NE MORAJU DA IMAJU VEZE SA EKONOMSKOM SARADNjom

Pored nekoliko loše postavljenih ekonomskih argumenata, ova teza počiva pre svega na spoljnopolitičkoj orijentaciji samih zagovornika. Iako oni ne moraju nužno da budu protiv članstva Srbije u Evropskoj uniji, ovakvi stavovi su među njima značajno izraženi. Zaključivanje o značaju Rusije kao velike svetske vojne i političke sile sa kojim imamo (barem deklarativno) dobre odnose u političkoj sferi prebacuje se na ekonomsku sferu. Rusija se iz ove vizure posmatra kao velika sila koja pomaže Srbiji u borbi za njen terito-

rijalni integritet u vezi sa statusom Kosova i Metohije, te jedina državna sposobna da parira interesima i resursima SAD na Balkanu. Iz ovakvih predubeđenja proizilaze stavovi o neophodnosti veće ekonomske saradnje sa Rusijom i povećanja izvoza na rusko tržište.

Za obim trgovinske razmene među zemljama važne su tri stvari:

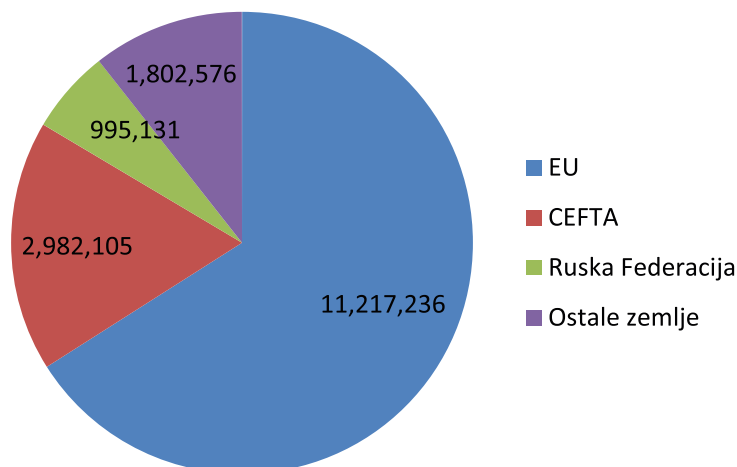
1. veličina tržišta,
2. geografska udaljenost
3. i komplementarnost privreda.

Kada se pobliže pogledaju ovi parametri, dolazi se do zaključka da je veliko povećanje izvoza proizvoda iz Srbije na rusko tržište malo verovatno.

SNAGA RUSKE PRIVREDE NE ODGOVARA VELIČINI RUSKE TERITORIJE

Najveća izvozna tržišta za srpske proizvode su zemlje **Evropske unije i CEFTA-e**. Među najznačajnijim su Nemačka, Italija, Bosna i Hercegovina i Crna Gora.

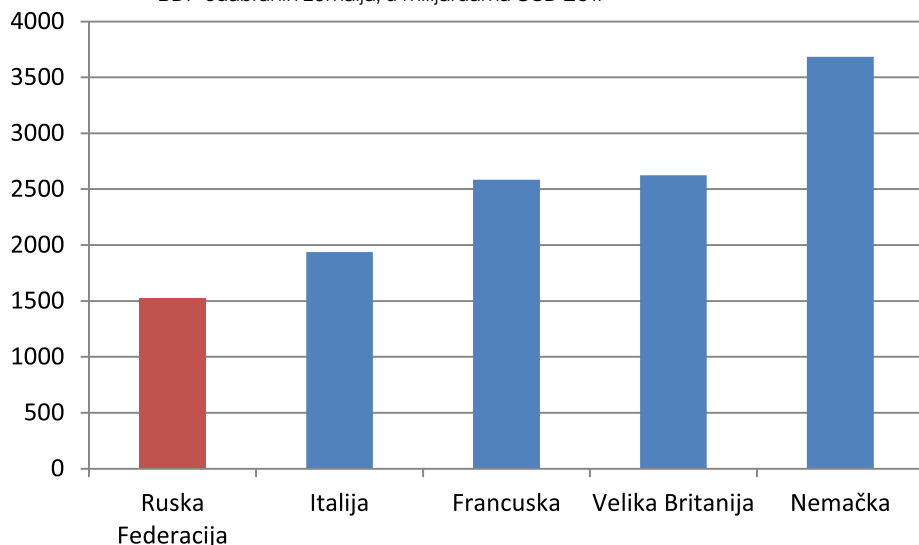
Izvozne destinacije robe iz Srbije, u milionima USD

Izvor: Republički zavod za statistiku.

Rusko tržište **nije posebno veliko**. Ruska Federacija jeste država sa najvećom kopnenom površinom na svetu, ali njena privreda manja je od svih velikih evropskih ekonomija pojedinačno. Čak i nekoliko manjih evropskih država zajedno, na primer Holandija i Belgija, imaju privredu veću od ruske.

BDP odabranih zemalja, u milijardama USD 2017

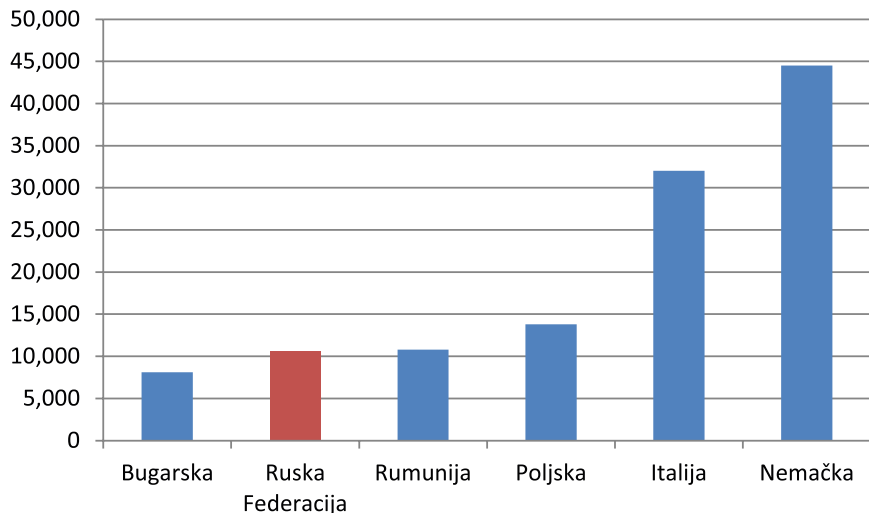
Izvor: MMF, World Economic Outlook.

Kada se posmatra veličina neke privrede, može se posmatrati nominalni iznos BDP-a ili BDP prema paritetu kupovne moći. Paritet kupovne moći bolje iskazuje razlike u dohotku stanovništva usled činjenice da su cene proizvoda u siromašnijim društvima niže nego u razvijenim, i obratno. Međutim, u slučaju kada se veličina ruske ekonomije posmatra kao potencijal za rast srpskog izvoza, bolje je posmatrati nominalni iznos BDP-a, pošto bi se uvoz srpskih proizvoda morao plaćati u devizama (dolarima ili evrima) prema postojećem deviznom kursu.

Pored veličine celokupne privrede, važan podatak jeste i visina dohotka stanovništva, koja se najbolje

izražava kao iznos BDP-a po glavni stanovnika. Što je dohodak veći, to će stanovnici date zemlje imati više sredstava koje mogu da upotrebe na kupovinu proizvoda iz inostranstva. Na primer, privreda Indije jeste velika, ali se po nivou dohotka vidi da je to još uvek siromašna zemlja. Kada posmatramo nivo dohotka u Rusiji, upada da u oči da on jeste znatno viši nego u Srbiji, ali da Rusija daleko zaostaje za evropskim zemljama.

BDP per capita odabranih zemalja, u tekućim dolarima

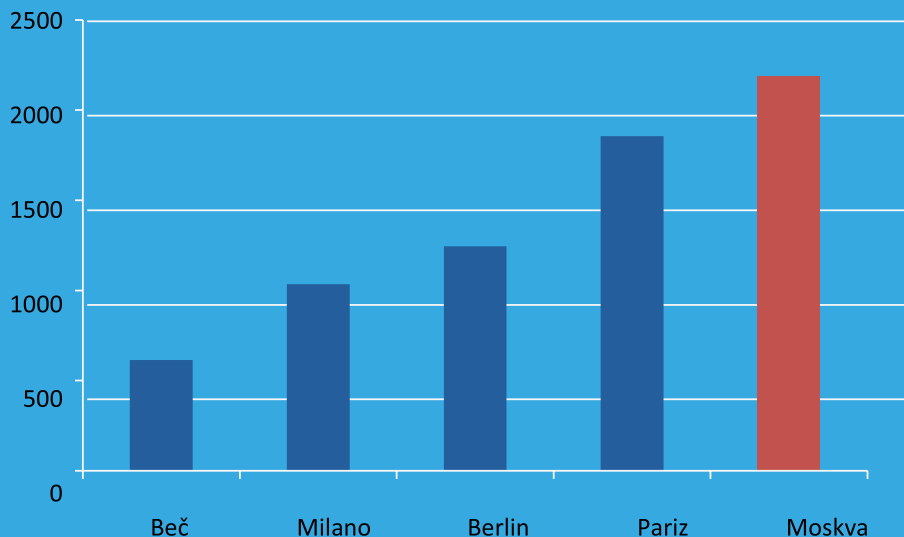

Izvor: MMF, World Economic Outlook.

GEOGRAFSKA UDALJENOST STVARA DODATNE TRANSPORTNE TROŠKOVE

Geografska udaljenost negativno utiče na trgovinsku razmenu: što su neke dve zemlje više udaljene, transportni troškovi više će opterećivati razmenu među njima. Rusko tržište je od Srbije znatno više udaljeno nego tržište zemalja Evropske unije (a sa nekima od njih se Srbija i graniči). Ovo svakako ima posledice i na **cenu transporta srpskog izvoza**. Pored toga, veliki geo-⁶⁵grafski prostor kao što je ruski ima dalje posledice po transport: Vladivostok je od Srbije udaljen skoro isto koliko i Japan.

Udaljenost Beograda od odabranih gradova, u km

Izvor: Wikipedia.

USKLAĐENOST I OTVORENOST RUSKE PRIVREDE

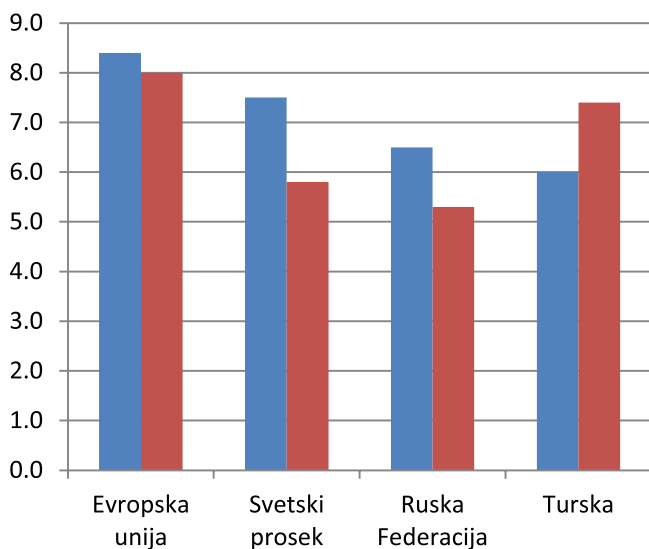
Komplementarnost privreda između Srbije i Rusije nije prisutna u dovoljnoj meri da bi opravdavalo velike nade u izvoz na rusko tržište. Komplementarnost privreda podrazumeva da one proizvode na **različitom tehnološkom nivou**: na primer, ako jedna privreda proizvodi prehrambene, a druga farmaceutske proizvode, među njima će se spontano trgovati lekovima i hranom u višoj meri nego sa drugim zemljama koje takođe proizvode te proizvode.

Ovde je veoma važno pitanje **intraindustrijske trgovine** ili uključivanja u globalne lance snabdevanja. Današnja **globalizovana proizvodnja** multinacionalnih kompanija podrazumeva da se proizvod više

ne proizvodi i ne sklapa na jednom mestu, nego da se sirovine i poluproizvodi proizvode širom sveta, a potom da se transportuju do mesta u kome je locirana naredna faza prerade. Na primer, u automobilske industriji motor se pravi u jednoj zemlji, menjač sa ležištem u drugoj, kablovi u trećoj itd. Srbija i Rusija, nažalost, nisu dovoljno uključene u ove globalne lance snabdevanja da bi to imalo uticaja na njihovu međunarodnu trgovinu.

Carinske i necarinske barijere trgovini takođe utiču na nivo razmene. Što su one prisutnije, to će imati više ograničavajućeg uticaja na trgovinu. Kada se pogledaju podaci o nivou sloboda međunarodne trgovine mereno nivoem visine carina i prisustvom necarinskih barijera, **rusko tržište je nešto zatvorenije** nego tržište EU, što ima reperkusije i na srpske proizvode.

Nivo trgovinskih barijera (1 - 10, 1 više barijere, 10 niže barijere)

Carinske barijere

Necarinske barijere

Sporazum o slobodnoj trgovini sa Ruskom Federacijom (kasnije proširen na Evroazijsku uniju, kojoj pored Rusije pripadaju i Kazahstan, Belorusija, Jermenija i Kirgistan) pruža preferencijalni tretman srpskoj robi u odnosu na treće zemlje, ali je ova prednost značajno smanjena ulaskom Rusije u Svetsku trgovinsku organizaciju 2012, kada su carinske barijere za druge zemlje spuštene.

AKO NE POVEĆANJE IZVOZA U RUSIJU, ŠTA ONDA?

Ekonomska razmena sa Rusijom je važna i **korisna za obe strane**. Međutim, usled gore nabrojanih ograničenja, nije uopšte začuđujuće zašto je srpski izvoz u blisku, ali nerazvijenu Bosnu i Hercegovinu viši od izvoza u veliku, ali daleku, Rusku Federaciju. Čak i da dođe do značajnog rasta izvoza iz Srbije na rusko tržište, ono i dalje neće moći da za našu privredu dostigne važnost koju imaju ekonomske veze sa zemljama Evropske unije.

Da bi došlo do rasta izvoza na bilo koje strano tržište, neophodno je stvoriti lokalne uslove da domaća privreda bude uspešna i produktivna, da bi ona mogla da se takmiči sa konkurencijom u inostranstvu. Nijedan igrač neće zaigrati međunarodnu ligu ako na domaćem terenu mora da trči sa vezanim nogama.

10. Mit o penzionom fondu

Penzioni fond je opljačkan, pa su zbog toga penzije niske i postoji deficit fonda. PIO fondu treba vratiti oduzetu imovinu, a njome treba domaćinski upravljati.

Najvidljiviji problemi sa penzijama u Srbiju jesu **ni-
zak nivo penzija i visoka davanja iz republičkog
budžeta** neophodna za finansiranje tih penzija. Sistem nije moguće finansirati samo putem uplaćenih doprinosa koji izdvajamo od plate.

Mit o uništenju PIO fonda čerupanjem njegove imovine daje lak odgovor na uzrok ovog problema, te i magično rešenje. Ovakav mit podstiče podršku za javnim politikama koje idu u pravcu povećanja rashoda za penzije bez sagledavanja stvarnih ekonomskih mogućnosti države da ih na duži rok finansira, ali i sprečava pravu javnu raspravu o problemima koji se javljaju u trenutnom sistemu penzionog osiguranja u Srbiji i mogućim reformama.

PENZIONI FOND ZAPRAVO NIJE NIKAKAV FOND

Mit o velikoj imovini penzionog fonda potiče najpre iz samog naziva: Fond za penziona i invalidsko osiguranje. Ovo stvara utisak da taj Fond zaista ima imovinu (ili da ju je imao), i da se penzije isplaćuju iz prinosa na kapital. Međutim, PIO fond u Srbiji (prethodno Jugoslaviji) nikada nije imao ovakav sistem – on je zamišljen kao **sistem protočnog računa**: zaposleni osiguranici plaćaju doprinose, iz kojih se odmah isplaćuju tekuće penzije. Ovakav sistem naziva se **tekućim finansiranjem penzija – Pay As You Go**.

Tačno određivanje **koliko će se doprinosa naplatiti**, a penzija isplatiti nije baš lako: u početku, kada je penzioni sistem bio mlad, pa je bilo malo penzionera, a puno osiguranika, bilo je godina u kojima su se pojavljivali **sporadični viškovi**. U tim godinama je PIO imao nešto više prihoda od rashoda. Ova sredstva su ulagana u neke **investicione projekte** u okviru tadašnjeg socijalističkog sistema: veliki broj banja i lečilišta, pa čak i **Sava centar** izgrađeni su ovim sredstvima. Ovi viškovi, međutim, bili su sporadični i ne baš visoki. Većina ovih entiteta kasnije je **prebačena sa PIO fonda na državu**, imajući u vidu da je država istovremeno i garantovala penzije, i to ne samo na rečima već i novcem u budžetu. U procesu privatizacije, 10% akcija je bilo namenjeno Fondu, ali to nikada nije bilo organizovano kao aktivni portfolio kojim bi se upravljalo, već kako su preduzeća prodavana tako su državne agencije transferisale PIO fondu novac dobijen za njihov paket akcija.

VREDNOST IMOVINE PIO FONDA JE SAMO KAP U MORU

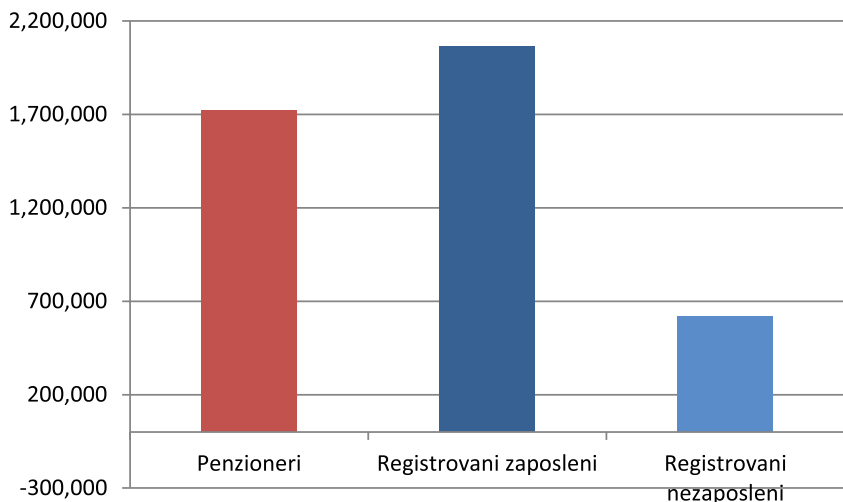
Sadašnja procenjena vrednost imovine PIO fonda kreće se oko **500 miliona evra**. Međutim, imajući u vidu kako je rupa u PIO fondu za isplatu penzija oko **1,7 milijardi evra na godišnjem nivou**, ovo je samo kap u moru i ne može da utiče na promenu slike penzionog sistema. Pretpostavka da bi ova imovina generisala jako visoke prihode, jeste malo verovatna imajući u vidu da PIO fond nema iskustva u aktivnom upravljanju imovinom, a na to treba dodati i postojeće slabosti u državnom upravljanju, koje su vidljive u državnim preduzećima, bankama itd.

Čak ni davanje državne imovine PIO fondu neće moći da olakša ovaj problem, jer ove imovine jednostavno nema. Čak i pod uslovom da bi ova imovina donosila visok prinos od 10% na godišnjem nivou, da bi se ukinuli transferi iz budžeta za isplatu penzija, neophodno je da ova imovina vredi oko 20 milijardi evra, a da bi se isplaćivale sve penzije oko 40 milijardi evra (više⁷¹ od godišnjeg BDP-a).

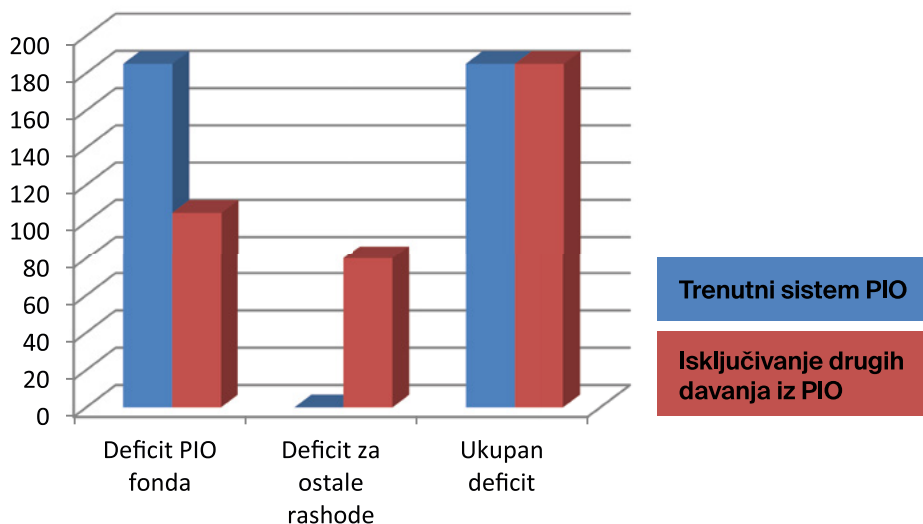
NERAVNOTEŽA IZMEĐU BROJA ZAPOSLENIH I BROJA PENZIONERA

Kako se penzioni sistem bazira na tekućim uplatama doprinosa, jako je važan **odnos broja zaposlenih i broja penzionera**. Sa trenutnim iznosom doprinosa, i odnosom penzija prema platama (prosečna penzija iznosi oko polovine prosečne plate), da bi se penzije nesmetano isplaćivale **neophodno je da osiguravnik ima barem dva puta više od penzionera**, što već dugo nije slučaj. Za ovo odgovornost leži u niskom nivou aktivnosti na tržištu rada (u Srbiji broj ljudi koji rade ili aktivno traže posao je niži nego u razvijenim zemljama EU), visokoj stopi nezaposlenosti i visokoj stopi emigracije iz zemlje. Međutim, primarni problem su demografska kretanja, pre svega niska stopa rađanja, što je odlika svih zemalja Evrope. Sa ovakvim parametrima, da bi sistem bio u ravnoteži, **svaki bračni par morao bi da ima oko petoro dece**. Kako je ukupna stopa rađanja u Srbiji (TFR – total fertility rate) oko 1,5 vidimo koliko je daleko ovaj ideal.

Odnos penzionera, zaposlenih i nezaposlenih tokom 2017.

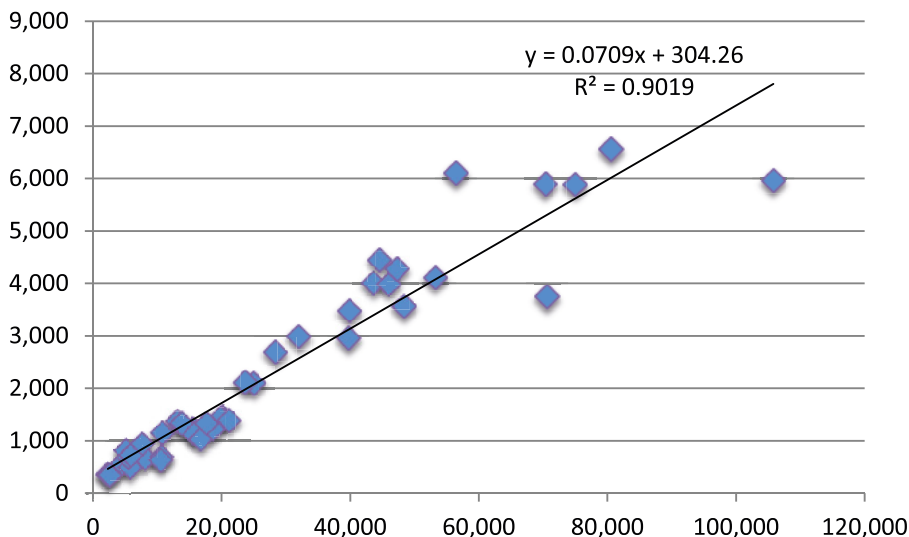

Ni računovodstvene fikcije rasterećivanjem PIO fonda nekih rashoda neće stvar promeniti na bolje. Iz PIO fonda u Srbiji se finansiraju i druge stvari koje nisu direktno penzije: naknade za tuđu negu i pomoć, zdravstvena zaštita penzionera itd. Usled toga neto izdaci za penzije nešto su niži od ukupnih izdataka penzionog fonda, i minus u njegovoj kasi značajno bi se smanjio kada bi se on rasteretio ovih rashoda. Međutim, ovi rashodi bi se prebacili na druge državne fondove – zdravstvena zaštita penzionera na RFZO, naknade za tuđu negu i pomoć na budžet socijalne politike itd. Samim tim, iako bi deficit PIO fonda bio niži, ukupan deficit države ostao bi isti.

Visina penzija jedno je od brojnih pitanja gde bi se svi složili da su penzije u Srbiji relativno niske i da bi bilo dobro da su one veće. Međutim, neophodno je pre svega imati u vidu da li je moguće povećanje ovih rashoda i finansirati. Kako se penzije finansiraju iz doprinosa, one su niske pre svega jer su i plate u Srbiji niske. Opšti nivo plata dominantno određuje produktivnost privrede tj ⁷³ nivo ekonomskog razvoja, pa pošto se Srbija nalazi među najsiromašnijim zemljama u Evropi ovakvo stanje i ne treba da nas čudi.

Veza između visine BDP-a i prosečne plate

AKO NE POSTOJI IMOVINA FONDA, ŠTA ONDA?

Treba promeniti naziv PIO iz fonda u račun. Time bi postalo jasno da nema lakog i brzog rešenja za problem penzionog sistema u zemlji. Umesto diskrecionih odluka političara koji mogu po svom nahođenju i zarad političkih poena da odlučuju da li nekom mogu da smanje i povećaju penziju, neophodno je u ovom pogledu vratiti se na sistemski pristup: rast penzija treba da bude u skladu sa nekim opštim pravilom koje zavisi od objektivnih okolnosti. Najbolje rešenje je takozvana švajcarska formula: da se penzije usklađuju sa ekonomskim mogućnostima, uzimajući u obzir opšti rast cena (da bi im se očuvala kupovna moć) i ekonomskim rastom (da bi im postepeno rasla kupovna moć).

O Izdavaču :

Libek (Libertarijanski Klub) je nastao 2008. godine sa vizijom stvaranja slobodnog društva odgovornih pojedinaca. Libek je do sada postao prepoznatljiv obrazovno-istraživački centar koji se zalaže za vrednosti individualne slobode, tržišne privrede i vladavine prava.

Na polju obrazovanja Libekov najvažniji program je Akademija liberalne politike ALP, dvosemestralni program za studente osnovnih i master studija. Do 2018. godine sedam generacija polaznika je uspešno završilo ovaj jednogodišnji program. Istraživanjem i analizama obrađuju se ekonomske teme, efikasnost javnog sektora, reforma obrazovanja, poreska i regulatorna politika. Pored Akademije, Libek vodi i program Uvod u studije totalitarizma koji je počeo sa radom 2017. godine.

Libek se u javnosti zalaže za rađanje nove preduzetničke kulture utemeljene na slobodnom i kreativnom pojedincu usredsređenom na ostvarivanje svojih vizija.

Prvo izdanje Libeka 2016. godine bilo je delo Veliki preporod – lekcije iz pobeđe kapitalizma nad komunizmom. Ovo prvo srpsko izdanje dela koje je u originalu objavio Peterson institut za međunarodnu ekonomiju čini skup eseja poznatih reformatora iz Centralne i Istočne Evrope. Prva publikacija Zloupot-

treba naroda – Priroda populizma u Srbiji objavljena je u avgustu 2017. godine i obuhvata 11 eseja istaknutih stručnjaka koji su se bavili prirodom i korenima populizma u Srbiji. Druga publikacija Zloupotreba naroda 2 - Globalni izazovi objavljena je u oktobru 2017. godine i u njoj ekonomisti, istoričari, akademski stručnjaci, novinari i aktivisti iz dvanaest zemalja sveta govore o usponu autoritarnog populizma u svojim zemljama i načinima na koji mu se treba suprotstaviti (UK, Rusija, Danska, Mađarska, Makedonija, Venecuela, Turska, Italija, Španija, SAD, Ukrajina, Poljska, Grčka).

U 2018. godini Libek je pokrenuo medijski portal Talas o politici, ekonomiji i idejama. Na Talasu se razmatraju politički predlozi, analiziraju se ekonomske mere i podstiču se rasprave o vrednostima.

Sa sve većim pristupom glavnim medijima u zemlji, kao i prisustvo na socijalnim mrežama, reformske poruke Libeka dopiru do velikog broja ljudi svakog meseca.

Za više informacija o radu Libeka na polju obrazovanja, istraživanja i zagovaranja, kao i načinima da svojom investicijom podržite rad organizacije, posetite društvene mreže i zvanični sajt organizacije.

